

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/8, p. 185-210

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11651>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

This article was checked by iThenticate.

İSLAM EKONOMİSİ VE ADİL EKONOMİK DÜZEN

*İbrahim Halil SUGÖZÜ**

ÖZET

Dinlerin ekonomisinin olup olamayacağı veya diğer dinlerin ekonomisi olmadığı halde neden İslam'ın ekonomisinin olduğu tartışmaların odak noktasıdır. Binaenaleyh en temel tartışma İslam Ekonomisi kavramı üzerinedir. Bu tartışmayla birlikte İslam'da yalnızca birkaç ekonomik temel prensip varken bu birkaç temel prensip üzerine bir ekonomi modelinin inşa edilip edilemeyeceği hususu da tartışılmaktadır. Temel prensipleri Kuran ve Sünnetle ortaya konulduktan sonra İslam alimlerinin Kuran ve Sünnette bulunmayan hükümlerle ilgili düşünceleri yani icmanın ve kıyasın İslam Ekonomisinin kesin sınırlarını belirleyip belirlemediği de tartışılmaktadır. Bu durumda ekonomik yapının, araçların ve teorilerin hızla değiştiği dönemlerde de söz konusu icma bağlayıcı mıdır? Yoksa Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Adil Ekonomik Düzen düşüncesi gibi makroekonomik konulara (para sistemi, finans, kredi, faiz, vergi ve sigorta vb.) Kuran ve Sünnete uygun olan ve ters düşmeyen çözümler getiren düşünceler İslam Ekonomisinin bizzat kendisi midir? Çalışmada bu tartışmalar incelenmekte ve İslam Ekonomisi bağlamında Adil Ekonomik Düzen'in konumu araştırılmaktadır. Adil Ekonomik Düzen faize karşı İslam'ın koyduğu kuralları aynen uygulamakta, faizin şiddetle yasaklandığını tam anlamıyla kabul etmekte ve faizi ekonomik sistem için bir gereklilik görmemektedir. Adil Ekonomik Düzen, vergi ile zekat karşılaştırmasında da vergiyi tamamen ayrı bir ekonomik araç olarak görmekte ve devletin gelirlerinin faktör tedarik etme karşılığında üreticinin gelirene ortak olmak suretiyle sağlanacağını ortaya koymaktadır. Adil Ekonomik Düzeninde karşılıksız para basma yoktur. Bununla birlikte banka parası yani kaydi veya hayali para da olmayacaktır. Böylece ekonomide her dönem canlanma evresi devam ettiği halde enflasyon olmayacaktır. Prof. Dr. Necmettin Erbakan, başbakan olduğu 54. Refahiyol Hükümeti döneminde canlanma dönemini enflasyonsuz geçirerek ve stagflasyonun tam tersini gerçekleştirerek iktisat bilimi literatürüne önemli bir katkıda bulunmuştur. Böylece Adil Ekonomik Düzen, içinde bulunulan çağın ihtiyacına çare olma özelliğini uygulamalarla ortaya koymuştur. Şimdi asıl konu bu düşüncenin İslam Ekonomisi olup olmadığı hakkındadır. Buna göre içinde bulunulan çağın ihtiyaçları dikkate alınarak modern araçlarla yeni bir ekonomik sistem

* Doç. Dr. Sirmak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, El-mek: ihsugozu@gmail.com

olarak ortaya konulmuş ve temel prensipleri de Kuran ve Sünnetle belirlenmiş olan Erbakan'ın Adil Ekonomik Düzen düşüncesi, günümüzde İslam Ekonomisinin temellerini içerisinde barındırmaktadır. Bundan dolayı Adil Ekonomik Düzenin İslam Ekonomisi olarak ifade edilmesinde bir sakınca olmadığı gibi onun bir İslam Ekonomisi Modeli olduğunun daha uygun bir ifade olacağı yönündedir. Bu anlamda Kapitalist Sistem içerisinde Klasik Okulun konumu ne ise İslam Ekonomisi içerisinde ilk olması dolayısıyla Adil Ekonomik Düzenin konumu da aynıdır, denebilir.

Anahtar Kelimeler: İslam Ekonomisi, Adil Ekonomik Düzen, Necmettin Erbakan

ISLAMIC ECONOMICS AND FAIR ECONOMIC ORDER

ABSTRACT

While other religions do not offer a unique economic system, the question of why Islam offers one has been a focal point for discussions. The concept of whether religions should offer a unique economic system is an attractive discussion. Therefore the concept of an Islamic economy is creating the foundation for a discussion. Moreover, even though Islam has a number of core economic principles and builds its economic model over these core principles. Once these principles are established a more distinctive economic model is created and is open to further discussions. Islam's economic model is shaped with the Quran and Sunnah. However, the contributions of a consensus of Islamic scholars (ICMA) are used to establish permanent boundaries for a current Islamic economic system creates a new conflict. Under the circumstances, two crucial questions should be addressed. The first question: Are the decisions of the ICMA binding, while alterations in the economy and in its theories are accelerated? The latter question: Is the Fair Economic Order (FEO) formed by Necmettin Erbakan which is based on the Quran and Sunnah, which offers solutions to the problems of the macroeconomic components (monetary system, finance, credit, interest, tax, insurance regulations, etc.) an Islamic economic system within itself? In this study, these arguments will be discussed and the situation of the Fair Economic Order will be emphasized. The Fair Economic Order (FEO) follows and accepts Islam's perspective regarding interest, and does not see interest as a necessity of its economic system. Moreover, FEO does not consider The Zakat (alms) as an economic tool. The perspective regarding tax held by FEO is completely different than contemporary tax system. The state acts as a fifth economic factor by providing opportunities to production, thus establishes a partnership with producers to derive revenue from this partnership. However, while FEO does not allow the printing money without a corresponding value creation, it also demonstrates strong resistance to bank money or fictional currencies, thus the economic revival is confirmed without providing any base for inflation. The 54th Government of Turkey under the administration of Prof. Dr. Necmettin Erbakan made a significant contribution to the literature of science of economics with the exact opposite of stagflation and by proving that the

Turkish Studies

economic revival can be established without inflation. In this sense, FEO provides strong evidence in order to answer how to offer remedies to contemporary issues. However, the main argument regarding whether or not the FEO is an Islamic economy remains. Erbakan's FEO borrowed its essential principles from Quran and Sunnah to form a new economic order with modern tools by considering the current needs of the economy. FEO contains essential economic dimensions of Islamic economy. Therefore, it would be appropriate to say that the Fair Economic Order is an Islamic Economics Model which can be expressed as an Islamic Economics. To conclude we can say that the Fair Economic System in the Islamic Economics is that which is what the Classical Economics were in the Capitalist economic system.

STRUCTURED ABSTRACT

The Fair Economic Order (FEO) follows and accepts Islam's perspective regarding interest, and does not see interest as a necessity of its economic system. Moreover, FEO does not consider The Zakat (alms) as an economic tool. The perspective regarding tax held by FEO is completely different than contemporary tax system. The state acts as a fifth economic factor by providing opportunities to production, thus establishes a partnership with producers to derive revenue from this partnership. However, while FEO does not allow the printing money without a corresponding value creation, it also demonstrates strong resistance to bank money or fictional currencies, thus the economic revival is confirmed without providing any base for inflation.

The 54th Government of Turkey under the administration of Prof. Dr. Necmettin Erbakan made a significant contribution to the literature of science of economics with the exact opposite of stagflation and by proving that the economic revival can be established without inflation. In this sense, FEO provides strong evidence in order to answer how to offer remedies to contemporary issues. However, the main argument regarding whether or not the FEO is an Islamic Economics remains. Erbakan's FEO borrowed its essential principles from Quran and Sunnah to form a new economic order with modern tools by considering the current needs of the economy. FEO contains essential economic dimensions of Islamic Economics.

While other religions do not offer a unique economic system, the question of why Islam offers one has been a focal point for discussions. The concept of whether religions should offer a unique economic system is an attractive discussion. Therefore the concept of an Islamic Economics is creating the foundation for a discussion. Moreover, even though Islam has a number of core economic principles and builds its economic model over these core principles. Once these principles are established a more distinctive economic model is created and is open to further discussions. Islam's economic model is shaped with the Quran and Sunnah. However, the contributions of a consensus of Islamic scholars (ICMA) are used to establish permanent boundaries for a current Islamic economic system creates a new conflict.

Turkish Studies

Under the circumstances, two crucial questions should be addressed. The first question: Are the decisions of the ICMA binding, while alterations in the economy and in its theories are accelerated? The latter question: Is the Fair Economic Order (FEO) formed by Necmettin Erbakan which is based on the Quran and Sunnah, which offers solutions to the problems of the macroeconomic components (monetary system, finance, credit, interest, tax, insurance regulations, etc.) an Islamic economic system within itself? In this study, these arguments will be discussed and the situation of the Fair Economic Order will be emphasized.

An Islamic Economics is not an alternative, synthesis or antithesis of the mainstream economic schools that make up Liberal Capitalism. The Islamic Economics is however, an alternative economic system to both Capitalism which represents the general thought of all of these schools and Socialism which is considered anti-capitalism. The Islamic Economic Model, which is included in the Islamic Economics, can be perceived as a school within the Capitalist Economic System. For instance how schools of orthodox economic thought generally have the principles of Liberal or Neo-liberal Capitalist economic thought, and these Islamic economic models carry the basic principles of the Islamic Economics.

The main sources of Islamic Economics are the Quran and the Sunnah which is composed from words and practices of the Prophet of Islam. Provisions in the Qur'an and the Sunnah are definite in the Islamic Economics and should be considered as undisputable. The economic practices that are not explicitly included in the main sources of the Islamic Economics are determined by insubordination (icma) and comparison (kiyas) as long as they do not contradict the main principles of Islam and are in accordance with the requirements of current systems. Thus, the Islamic Economics emerges.

Is Erbakan's "Fair Economic Order" in reality an Islamic Economics, an Islamic Economics model or is it one of the current economic models in any orthodox and heterodox economic approach? These questions can be answered only by Islamic economic resources, principles and comparison of the subjects. First of all, in terms of resources, the Fair Economic Order does not seem to have any rules or principles contrary to the provisions of the main sources of the Islamic Economics. Apart from that, Erbakan's most known aspect by the world is his commitment to the Islamic religion, his uncompromising position and this position strongly reflects on his economic thoughts. The current macroeconomic issues not covered by these main sources are answered with works of scientists whom came together under Erbakan's supervision in accordance with Islamic economic rules.

When compared in terms of principles, the basic principles of the Islamic Economics are righteous supremacy, social justice, fair distribution of income, sanctity of labor, balance in relation to labor and capital, moral responsibility and solidarity, avoidance of waste and greed, and being a production based economy with developing principles. In the study, it was concluded that the Fair Economic Order had the same principles as the Islamic Economics.

Turkish Studies

In comparison with the basic macroeconomic aspects of the Islamic Economics, two main subjects mentioned above shows that the Fair Economic Order does not demonstrate slightest difference in terms of approaches to these issues than Islamic Economics' principles. However, since many of macroeconomic issues are up-to-date, these issues were not addressed by previous Islamic economists in the past. However, Fair Economic Order has offered solutions to these problems according to Islamic Economics' principles.

Based on the obtained findings above mentioned, Erbakan has set a new economic system with modern tools to address the present day needs. Erbakan's Fair Economic Order's basic principles are determined by the Quran and the Sunnah and it has the basic principles of the Islamic Economics. Therefore, it would be appropriate to say that the Fair Economic Order is an Islamic Economics Model which can be expressed as an Islamic Economics. To conclude we can say that the Fair Economic System in the Islamic Economics is that which is what the Classical Economics were in the Capitalist economic system.

Keywords: Islamic Economics, Fair Economic Order, Necmettin Erbakan

1. Giriş

Kapitalist sistemlerin çıkmaza girmesi ve buna karşın Sosyalist sistemlerin uygulamalarının da çare olmaması ve sonrasında Kapitalist sisteme yeniden dönmek zorunda kalmaları, alternatif iktisadi sistem arayışlarını da beraberinde getirmektedir. Batılı ekonomistler çözümü yine küreselleşme içerisinde bütün dünyayı kabule zorladıkları Kapitalist sistem içerisinde aramakta ve Ortodoks yani ana akım iktisadın farklı versiyonlarını test etmektedirler.

Kapitalist sistem içerisinde kalan hiçbir iktisadi akım konjonktürel dalgalanmayı engelleyecek çözüm üretmemektedir. Dalgalanmanın her bir evresinde hatta canlanma evresinde bile olumsuz sonuçların önüne geçilememektedir. Bu sistemler içinde bütün olumlu politikalar birbirleri ile birlikte uygulanamamakta ve politikaların amaçları birbirleri ile çatışmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, paranın spekülatif amaçla kullanılması yani onun mübadele amacının dışına çıkılarak emeksiz kazanç veya paradan para kazanma olarak tanımlanan faiz geliri elde etme amacıyla kullanılmasıdır. Bunun neticesinde ekonominin ayarı bozulmakta ve azınlığa aşırı kazanç çoğunluğa ise yoksulluk ve sömürü kalmaktadır.

İslam Ekonomisi gelir dağılımını adil hale getiren kurallara sahip olduğu gibi onu bozucu tüm etkenleri ortadan kaldırdığından dolayı bütün ekonomik sorunların ilacıdır. İslam kaynaklarında iktisadın kelime anlamı orta yoldur. Bundan dolayı İslam Ekonomisi aşırılıkları ve dayatmaları değil insan fitratının gereksinimlerini esas alan bir sistemdir. Mutlak eşitlik ya da aşırı dengesizlikten uzak yalnızca dengeden ve adil gelir dağılımından yanadır. Bunu sağlarken dengesizliğe götürecek unsurlara gerektiğinde müdahale eden devlet anlayışı, genellikle özel sektörü teşvik ve desteklemeyi prensip edinmektedir.

İslam Ekonomisi dolaylı vergileri kabul etmez. Zenginden fakire fon aktarımı olan zekatı kural olarak koyar, bunun fazlası olan sadakayı ve karşılıksız borç vermeyi (karz-ı hasen) teşvik eder. Bunun yanında insanları tembelliğe iten unsurları ortadan kaldırarak üretimi teşvik eder, emeğe bir kutsiyet atfeder ve onu birinci planda tutar, sermaye tarafından sömürmesine müsaade etmez. Sermayeyi ise aktif hale getirir ve yatırıma ve üretime dönüşmesini teşvik eder; belli bir zümrenin

elinde tutmasına müsaade etmez¹. Parayı kazanç vesilesi olmaktan çıkarır, israfı yasaklar, iç ve dış açıkları ortadan kaldırmayı hedefler, enflasyonunun ve borçlanmanın yolunu kapatır.

Adil Ekonomik Düzen ise son dönemde dünyaca tanınmış devlet adamlarından ve düşünürlerden biri olan Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın (1926-2011) ekonomik görüşlerini açıklayan önemli bir iktisadi düşünce sistemidir. Erbakan'ın, başında bulunduğu bir gurup arkadaşıyla birlikte üzerinde çalışmalar yaptığı Adil Ekonomik Düzen düşüncesinin İslam Ekonomisi olup olmadığı halen tartışılan bir konu olarak güncelliğini korumaktadır. Erbakan'ın yaşantısı, söylemleri, başbakan olarak uygulamaları ve bu düşüncenin İslam Ekonomisinin özelliklerine sahip olması bu tartışmayı haklı kılan nedenlerin başında gelmektedir.

Adil Ekonomik Düzen ile ilgili az sayıda bilimsel çalışma mevcut olmakla birlikte en çok onun İslam Ekonomisi yönüne dikkat çekilmektedir. Ersin ve Yıldırım (2015), Adil Ekonomik Düzen'in kurallarının büyük bir çoğunlukla İslam Ekonomisinin esaslarına uygun olduğunu ifade etmektedirler. Hayrettin Karaman ise (1990) Adil Ekonomik Düzen'in İslam Ekonomisi olmadığını fakat İslam Ekonomisini temel alan bir beşeri sistem olduğu kanaatine sahip olduğunu söylemektedir. Sabahattin Zaim'e (1990) göre Adil Düzen, topyekün bir iktisadi sistemi ortaya koymak açısından önemli eksikliklere sahip olmakla birlikte İslam ekonomisi çalışmaları için faydalı ve yapıcı bir modeldir.

Çalışmanın ana gayelerinden birisi Adil Ekonomik Düzen'in İslam Ekonomisinin temel kaynakları, genel ilkeleri ve ana konuları ile paralellik arz edip arz etmediği konusunda bir düşünce ortaya koymaktır. Çalışmada İslam Ekonomisinin kaynakları, ilkeleri ve konuları, Adil Ekonomik Düzen ile hükümler ve yaklaşımlar çerçevesinde karşılaştırma yapılarak ele alınacaktır. Sonuç bölümünde ise çalışmada elde edilen bulgular ışığında Adil Ekonomik Düzen'in, İslam Ekonomisinin özelliklerine sahip olup olmadığı ve sahip ise kendisinin bizzat İslam Ekonomisi mi yoksa bir İslam Ekonomik Modeli mi olduğu konusunda bir kanaate ulaşılmaya çalışılacaktır.

İslam Dini ve Ekonomi İlişkisi

Din ifadesi ilk başta insanın inanç ve ruh dünyasına hitap eden kurallar dizisi olarak algılsa da sonuncusu İslam olan hak dinler² için durum böyle değildir. Hak dinlerin tamamında açıkça görülmektedir ki din, kişinin manevi dünyasına hitap etmekle birlikte toplumun sosyal, kültürel, politik, hukuki ve ekonomik yaşantısına dair kurallar da koymaktadır.

Eğer bir kişi Müslüman olarak Allah'a ve Peygamberine inanıyorsa, Kuran'ı Allah'ın kitabı olarak kabul ediyorsa, kaçınılmaz olarak İslam'ın vaaz ettiklerini yaşaması, İslam tarafından öğretilen politik yaklaşımı takip etmesi, sosyal düzenini İslami değerler üzerine kurması ve tüm ekonomik işlerini İslami kural ve kaidelere göre yürütmesi gerekmektedir (Mevdudi, 2016: 192). Tekrar etmek gerekir ki bu durum yalnız İslam dini için değil diğer hak dinler için de böyledir. Din ve iktisat arasındaki ilişki Protestanlık ile Kapitalizm arasındaki ilişkiden mütevellit Weber'in çalışmasının da konusunu oluşturmuştur (Demir, 2013: 12).

Hazreti Adem'den bu yana zamana ve şartlara bağlı olarak hak dinlerin uygulamalarında farklılık olsa da temel prensipler değişmemiştir. Temel prensiplerin dışındaki çoğu uygulamalar, hak

¹ Kuran'ı Kerim, 59/7

² Hak dinler, ilk insan Hazreti Adem ile başlayıp, son peygamber Hazreti Muhammed'e indirilen dinleri kapsamaktadır. İslam dini, her ne kadar ilk insan ve ilk peygamber Hazreti Adem ile başlayan ilahi din peygamberlerinin tamamına indirilmiş olan dinlerin adı olarak kabul edilse de literatürde son peygamber Hazreti Muhammed'e indirilen din olarak yer almaktadır. İslam dini, yalnız son peygambere değil bütün peygamberlere ve onlara indirilen kitaplara inanmayı gerekli kılmaktadır. Ancak İslam dinine göre bu din geldiği andan itibaren önceki dinlerin hükümlerini ve geçerliliğini sona erdirmiştir/neshe uğramışlardır ve artık tek hak din Hazreti Muhammed'e indirilen din olan İslam'dır. Bkz. Kuran'ı Kerim, 3/19

dinler arasında farklılıklar arz edebildiği gibi dinin kemale ermiş hali olan İslam'ın farklı çağlardaki uygulamalarında da farklı yaklaşımlara müsaade etmektedir. Bu durumda icma adı verilen ve İslam hukuku alanındaki ilim adamlarının çoğunluğunun üzerinde birleştikleri içtihatları yani kararları devreye girmektedir. Bu içtihatlar yine zamana ve şartlara göre farklılık gösterebilmektedir ve bu noktada kıyas müessesinin yeri büyüktür. Önemli olan bu içtihatların hiçbir zaman Kuran ve Sünnete muhalif olmamasıdır. Kısaca icma, bir asırda yaşayan müçtehitlerin Kuran ve Sünnetin yol göstericiliğinde çağın şartlarını göz önünde bulundurarak müşterek çözümler ortaya koymasındır.

Değişmeyen kurallardan veya prensiplerden bazıları ekonomi konularındadır. Örneğin adil gelir dağılımını bozan en önemli ekonomik sorunlardan biri olan faiz, bütün peygamberlere indirilen hükümlerle kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Bunun yanında adil gelir dağılımını bozucu etkisi olan yolsuzluk, ölçü ve tartıda yapılan hile, meşru olmayan mülkiyet, kul hakkına girerek zenginleşme veya haksız rekabet, rüşvet israf, gasp, karaborsa (ihtikar), tefecilik, vb. konular yasak iken, adil gelir dağılımı dengesini sağlayıcı etkisi olan zekat, sadaka, karz-ı hasen³ vb. konuların bazıları zorunlu tutulmakta bazıları ise teşvik edilmektedir. Bu prensipler bütün hak dinlerde aynıdır.

Temel prensipleri Kuran ve Sünnetle ortaya konulduktan sonra İslam alimlerinin Kuran ve Sünnette bulunmayan hükümlerle ilgili düşünceleri yani icmanın İslam Ekonomisinin kesin sınırlarını belirleyip belirlemediği konusu da yukarıda belirtildiği üzere ortaya çıkmış olmaktadır. Ekonomik alanda temel prensipler kabul edildiği ve icma da temel prensiplere aykırı olmadığı sürece İslami bir Ekonomik Sistemden bahsedilebilir. İcmayı oluşturan içtihatlar ve kıyas, tekrar belirtmek gerekir ki temel prensiplere aykırı olmadığı sürece zaman içerisinde değişebilir.

Ekonomik yapının, araçların ve teorilerin hızla değiştiği dönemlerde içtihatların değişmesi zorunluluk halini de alabilir. Bu durum yeni içtihatların İslam Ekonomisinin dışında olduğunu göstermez. Zira İslam'da “zamanın değişmesiyle hukuki bazı düzenlemelerde de değişikliğe gidilebileceği” prensibi bulunmaktadır. Bunun yanında temel prensipler veya içtihatlar diğer ekonomik sistemlerin prensipleri ile uyuşabilir ya da farklılık arz edebilir. İslam Ekonomisinde bir prensibin Kapitalist veya Sosyalist iktisadi sistemlerin bir prensibi ile benzerlik göstermesi onu hükümsüz kılmaz. İslam Ekonomisi temel prensiplerini bu sistemlerden çok daha önce ortaya koymuştur. Kaldı ki hak din olarak bakıldığında İslam Ekonomisinin temel prensipleri insanın var oluşundan bu yana mevcuttur.

Kapitalizm ve Sosyalizm arasına sıkışmış iktisadi düşüncelerin hiçbiri bir bütün olarak İslam dininin temel iktisadi kuralları ile uyuşmamaktadır. Bu durumda İslam aleminin zorunlu olarak bu sistemlerin dışında yeni bir Ekonomik Sisteme ihtiyaçları bulunmaktadır. Ancak İslam iktisatçılarının bir kısmı çağın iktisadi sorunlarına çare olacak bir model geliştirme yerine İslam bankacılığı örneğindeki gibi daha çok mevcut iktisadi sistem olan Kapitalist sistemin araçlarını İslam dinine uygun hale getirme çabası göstermekte ya da yalnızca genel bir sistem olarak İslam Ekonomisi düşüncesini açıklama yoluna gitmektedirler. Çalışmanın ana temasını oluşturan Adil Ekonomik Düzen düşüncesi bunun istisnalarından biri olarak mevcut sistemlerin karşısına yeni bir ekonomik model koymaktadır. Adil Ekonomik Düzenin İslam Ekonomisi ile ilişkisi aşağıda incelenecektir.

Burada belirtilmesi gereken son konu da terminolojidir. Terminoloji ile ilgili bir tartışma çok güçlü bir şekilde olmasa da yapılmaktadır (Orman, 2014: 56-59). İslami Ekonomik Sistem ifadesi mi yoksa İslam Ekonomisi ifadesi mi kullanılmalıdır? Her iki ifade de aynı amacı taşımakta ve aynı uygulamaları ihtiva etmektedir. Gereklik arz eden yeni bir iktisadi sistemi işaret etmektedirler.

³ Hiçbir maddi çıkar düşüncesi gözetmeksizin Allah'ın rızasını kazanmak ve din kardeşinin sıkıntısını gidermek amacıyla karşılıksız borç vermeye Karz-ı Hasen adı verilmektedir. Karz-ı Hasen Kur'anı Kerim'de birçok ayette geçmektedir. Kuran'ı Kerim, 2/245, 5/12, 57/11, 57/18, 64/17

Fakat daha açık ve net bir ifade olması ve kullanımının yaygın olması dolayısıyla bu çalışmada çoğunlukla İslam Ekonomisi (Islamic Economics) ifadesi kullanılacaktır.

İslam Ekonomisi ve Kapitalizm

Bugünün dünyada egemen iktisadi sistemi olan Kapitalizmde temel amaç, kıt kaynaklarla sınırsız ihtiyaçların maksimum bir şekilde karşılanması veya tüketici/üretici için faydanın/karın maksimizasyonudur. Değerler sisteminden uzak tamamen rasyonalist bir yaklaşım söz konusudur. Buna göre bireysel ve toplumsal fayda paralellik arz ettiğinden dolayı herkes faydasını/karını maksimize etme yoluna girdiğinde toplumsal fayda artacak ve nihayet kalkınma gerçekleşecektir. Kapitalizm, tüketicinin veya üreticinin, faydasını veya karını nasıl artırdığından ziyade ne kadar artırdığı ile ilgilenir.

Kapitalist iktisadi sistemlerde ekonomik araçlar bu temel esas üzerine oturtulmuş ve teorilerin de başlangıç noktasını bu temel amacı gerçekleştirmeye yönelik düşünceler oluşturmuştur. Bunun için bırakınız yapsınlar temel ilke edinilmiş ve devletin ekonomiye müdahalesi hoş karşılanmamıştır. Kapitalizmde adından da anlaşılacağı gibi temel faktör sermayedir ve sermayenin getirisi ise faizdir. Emek ile ilgili analizler genellikle işgücü arz ve talep dengesi üzerine yapılmış, psikolojik ve sosyal faktörler ihmal edilmiştir. Amaç karın maksimizasyonu ve arz talep dengesi olduğundan dolayı ücretin yeterli olup olmaması, çalışanın ihtiyaçları vb. haklar ve koşullar önem arz etmez.

Kapitalist iktisadi sistemlerde ekonomik istikrarsızlık kronik bir ekonomik sorundur. Konjonktürel dalgalanmalar olarak adlandırılan bu makroekonomik sorunun önüne bir türlü geçilememektedir. İstikrarsızlıkların temel nedeninin parasal genişleme ve daralma olduğu, ABD için yapılan çalışmalarla da ortaya çıkmıştır (Friedman ve Schwartz, 1971). Normatif iktisadın tersine pozitif iktisadi yaklaşımı⁴ tercih eden ana akım iktisadi düşünceler, bu parasal genişleme ve daralmaların kimler tarafından ve neden gerçekleştirildiği veya nasıl olması gerektiği ile ilgilenmemekte, yalnızca sonuçlarına dair durum tespiti yapmaktadır.

İslam Ekonomisinde, tüketicilerin/üreticilerin temel esaslara uymak kaydıyla faydalarını/karlarını maksimum seviyeye çıkarmaları veya özel mülkiyet edinmeleri konusunda yasaklayıcı bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak İslam Ekonomisi, Kapitalizmin tersine bu artışın nasıl meydana geldiği yönüyle daha çok ilgilenir ve bilimsel alt yapısını oluştururken pozitif iktisadi yaklaşımı tamamen terk etmese de normatif iktisadi yaklaşıma uygun olarak nasıl olması gerektiğine dair kurallar koyar. Buna göre İslam Ekonomisinde birey/firma faydasını/karını yeterli seviyeye çıkarırken veya temel prensiplerden uzaklaşmamak koşuluyla faydasını/karını maksimize ederken başka tüketicilerin faydasında/karında bir eksiltme yani kayıp meydana getirmemek zorundadır.

İslam Ekonomisi, faydanın/karın her şartta en üst düzeye çıkarılmasını değil, meşru ölçülerde, meşru şekilde en üst düzeye çıkarılmasını kabul etmekle birlikte, gerekli ve yeterli düzeyde artırılmasını esas alır. Aynı şekilde firmalar da kazanç elde ederken yine meşru ölçülerde, meşru şekilde elde etmek, başka firmaların hakkını gasp etmemek ve haksız rekabet etmemek zorundadır. Böyle olunca Kapitalizmde büyük balık küçük balığı yutar neticesi İslam Ekonomisinde

⁴ Pozitif iktisat, ahlaki değerlerden ve normatif yargılardan bağımsızdır ve “nedir” sorusuyla ilgilenmektedir. Normatif iktisat ise “ne olması gerekir” sorusuyla ilgilidir. İkinci önemli konu ise, Friedman’ın pozitif iktisatla normatif iktisadın bağlantılı olduğunu vurgulaması ve “Normatif iktisadın açık ya da gizli olarak pozitif iktisadın tahminlerine dayanması” gerektiğini belirtmesidir. “(İktisadi) Faaliyetlerin olası sonuçlarını öngörebilmemizi sağlayan pozitif bilimsel bilgi, bu faaliyet yolunun arzulanan olup olmadığını belirten normatif yargılar için ön gerekliliktir.” (Friedman, 1977:453; Friedman, 1953: 4; aktaran Yay, 2001: 6) Pozitif yaklaşımda hayır, vicdan veya ahlak gibi kavramların pek de yeri olmadığı görülmektedir (El-Diwany, 2008: 173). İnsanlar bu duygulardan arınmadığı ve bilim de insanlık için var olduğu sürece normatif iktisadi yaklaşımın bilimsel olmadığı iddiası öne sürülemez.

söz konusu dahi olmayacaktır. Ayrıca İslam'ın yasakladığı faiz üzerinden veya başka bir deyişle spekülasyon hareketleri üzerinden kazanç elde etmemelidir. Çünkü bu tür kazançlar fakirden zengine bir kaynak transferi olarak gelir dağılımını bozucu etkiye sahiptirler.

İslam Ekonomisinde bireyler bir yandan geçimini temin edip meşru yollarla faydasını artırırken diğer yandan yoksullara ve diğer ihtiyaç sahiplerine yardım ederek, emeğin hakkını tam ve zamanında vererek, tasarrufları spekülasyon yatırımlara değil, üretime yönelik yatırımlara çevirerek adil gelir dağılımının gerçekleşmesine de katkıda bulunurlar. Bu durum toplumun topyekün kalkınmasını sağlamakla birlikte onu oluşturan bütün unsurların ekonomik refahını da artırmış olacaktır.

İslam Ekonomisinde özellikle Liberal Kapitalizmin aksine tüketicilerin ekonomik işlemlerinde sınırsızlık hakim olmadığından dolayı düzeni sağlayacak, ekonomik organizasyonu gerçekleştirecek müessese veya müesseselere ihtiyaç vardır. Başta devlet olmak üzere devletin kontrolünde vakıflar, dernekler ve bu amaca hizmet edecek diğer kurum ve kuruluşlar gereklidir. İslam bu anlamda kendi ekonomik yapısını hukuk ve maneviyat üzerine inşa ederek, her bireyi zaruri kurallarla muhatap kılarak çerçevenin içinde tutarken diğer yandan bu çerçevede gönüllü olarak hareket etmeleri için manevi öğretilerle onları hazırlar (Mevdudi, 2016: 137).

Her ne kadar Keynes ile devlet müdahalesine yaklaşan bir anlayış geliştirilmiş olsa da Adam Smith'in Klasik İktisadi ile temel esasları oluşmuş Liberal Kapitalist sisteme göre fiyatlar ve ücretler piyasadaki arz talep dengesine bırakılmaktadır. Çünkü görünmez el vasıtasıyla piyasadaki denge kendiliğinden oluşacaktır. Daha sonra ortaya çıkan ana akım iktisadi düşünceler de yine bu esas etrafında fakat kısmen devlet müdahalesini de işin içine katarak düşüncelerini açıklamışlardır. İslam Ekonomisinde ise fiyatlar ve ücretler genel olarak piyasada oluşsa da tamamen kendi haline bırakılmaz. Çünkü bu durum güçlünün zayıfı ezmesi için kullanılabilir. Adaleti sağlamaya yönelik olarak yukarıda belirtilen hukuki çerçeve içerisinde denetlenir ve gerektiğinde müdahale edilebilir.

Para ve finans konularında ise İslam Ekonomisi sert tedbirlere sahiptir. Para genel olarak Kapitalist sistemde ekonomi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Adam Smith paranın ve para politikalarının reel sektör üzerinde etkisinin olmadığını açıklasa da para ve maliye politikaları yoluyla müdahale olması durumunda enflasyon vb. zararlarının olacağından bahsetmektedir. Ancak sonraki ana akım iktisatçıları, para ve para politikalarının etkisine oldukça önem vermiş ve piyasa üzerinde etkin olarak kullanımı konusunda teoriler üretmişlerdir.

Bugünkü Kapitalist sistemde para ve para politikaları ülke ekonomilerinin temel belirleyicisi haline gelmiştir. Bu durum bankacılık sisteminde kısmi rezerv bankacılığı sisteminin egemen olması ile zirveye çıkmıştır. Öyle ki örneğin yüzde 10'luk bir zorunlu karşılık oranı durumunda bankalar, basılmış olan paranın 10 katı kadar daha kaydı para oluşturabilmektedirler. Bu hayali veya kaydı banka parası üzerinden devasa bir faiz geliri elde eden bankalar ve sermaye sahipleri ülke ekonomisinin temel belirleyicisi durumuna gelmektedirler. Banka parasının ve finans ekonomisinin hakimiyeti arttıkça ülke, dış şoklara karşı savunmasız hale gelmekte ve ülke ekonomisi borca bağımlı hale gelmektedir (Sugözü ve Çetinkaya, 2011: 249). Aynı zamanda bu durum enflasyon ve diğer kronik iktisadi sorunları da beraberinde getirmekte ve neticede konjonktürel dalgalanmalar ortaya çıkmaktadır.

Kapitalizmde paranın işlem, ihtiyat ve spekülasyon amaçlı talebi söz konusu iken İslam Ekonomisi spekülasyon kazançlarının önünü kesmektedir. Böylece İslam Ekonomisi yukarıdaki konjonktürel dalgalanma girdabına girilmemesi için en başta faizi tamamen yasaklamaktadır. İslam kaynaklarında faiz ile ilgili çok açık ve net yasaklar ve tehditler yer almaktadır⁵. İktisat ilminin

⁵ Kuran'ı Kerim, 2/275, 2/276, 2/278, 2/279, 30/39

ilerlemesi ile bu şiddetli yasağın nedenleri daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü faiz, gelir dağılımını yoksul aleyhine bozan (Pehlivan, 2009: 36), enflasyon ve işsizlik gibi temel sorunlara neden olan, kaynakların rantıye adı verilen emeksiz kazanç elde etmek isteyenlere aktarımını sağlayan ve kalkınmayı engelleyen çok önemli bir sömürü aracıdır. Keynes'e göre faiz oranlarının düşürülmesi bu sonuçları tersine döndürecek ve tam istihdama ulaşılacaktır (Denis, 1997: 704; Keynes, 1991).

İslam Ekonomisi ve Adil Ekonomik Düzen

İslam Ekonomisinin temel esasları Kuran ve Sünnetle ortaya konmuş fakat para, bankacılık, sermaye, finans gibi güncel meselelerde kapsamı, daha çok İslam hukukçularının içtihatları belirlemiştir. Ancak güncel ekonomik meseleler, muhteviyat, sorunlar ve çözümler anlamında, siyasi, sosyal, toplumsal, sektörel ve kentsel yapıların, uluslararası iktisadi dengelerin ve teknolojinin gelişimine bağlı olarak hızlı bir değişim göstermektedir. Bu durumda temel esaslar sabit kalmak üzere içtihatların bu değişimleri ve günceli yakalaması gerekmektedir.

Adil Ekonomik Düzen, Türkiye Cumhuriyeti 54. Refahiyol Hükümeti Başbakanı Prof. Dr. Necmettin Erbakan ve arkadaşları tarafından⁶ 20. yüzyılın sonlarına doğru geliştirilmiş olan ve güncel ekonomik meselelere yeni çözümler ortaya koyan bir iktisadi sistemdir. Bu çalışmada, günümüz iktisadi sorunlarına çözümler getiren Adil Ekonomik Düzenin İslam'ın temel kaynaklarına uygun çözümler ortaya koyup koymadığı ve eğer uygun çözümler ortaya konmuş ise bu çözümlerin, Adil Ekonomik Düzeni İslam Ekonomisi olarak nitelendirmeye yetip yetmeyeceği araştırılacaktır.

a. Adil Ekonomik Düzen Nedir?

Adil Ekonomik Düzen, Necmettin Erbakan'ın siyasi hayatı boyunca savunduğu bir sistem olup, adil gelir dağılımına dayalı, kamu gelirlerini devletin üretime katkısı sonucunda üreticiden aldığı bir paydan temin eden, faizin, enflasyonun, dolaylı vergilerin ve herkesin sigortalı olduğu halde sigorta primlerinin olmadığı bir ekonomik sistemdir. Bu çalışma, Erbakan tarafından kapsamı belirlenmiş ve kendisinin Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM) Konferansı çerçevesinde Adil Ekonomik Düzeni en son anlatımı olan Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen (2010) çalışmasını temel almaktadır.

Adil Düzen, hak ve batıl, ahlak ve maneviyat, emperyalizme karşı Milli Görüş⁷ konularını açıklayan ve hak ve adalete dayalı sosyal, politik ve ekonomik sistemlerin bütününü ifade ederken, Adil Ekonomik Düzen, bu sistemin ekonomik konularını ihtiva etmektedir. Adil Ekonomik Düzen, iktisadi sistemlerin ana konularını oluşturan devletin ekonomideki rolü, para ve kredi, vergi ve sigorta konularında somut ve mevcut iktisadi sistemlerden farklı tanımlar ve çözümler ortaya koyan yeni bir iktisadi düşüncedir.

Erbakan, Adil Ekonomik Düzeni maddeler halinde aşağıdaki şekilde izah etmektedir; sömürüye müsaade etmeyen, herkese hakkını veren, herkese fırsat eşitliği sunan, faydalı ve yapıcı faaliyetleri destekleyen, ekonomik faaliyetleri teşvik eden, ekonomik kalkınmanın önündeki lüzumsuz ve haksız engelleri ortadan kaldıran bir ekonomik düzendir. Kapitalizm ve Komünizmin faydalı yönlerini içerir fakat zararlı yönlerini içermez (Erbakan, 2010: 54).

⁶ Erbakan'ın arkadaşları tarafından yeni bir iktisadi sisteme yönelik çalışmalar başlatılmış, sonrasında Erbakan'ın dahil olması, çalışmalarına başkanlık yapması, ismini vermesi ve Türkiye'de ve dünyada adını duyurması dolayısıyla Adil Düzen, Erbakan ismiyle birlikte anılmıştır. Erbakan'ın arkadaşları ise Akevler isimli bir platformda kendi çalışmalarını yürütmektedirler.

⁷ Necmettin Erbakan tarafından zaman zaman Millet'in Görüşü olarak dile getirilen bir kavram olmakla birlikte Millet-i İbrahim ifadesi doğrultusunda ümmetin görüşü yani kısaca İslami Görüş (Islamic View) olarak izah edilen ve kamusal veya özel bütün iş ve işlemlerde İslam'ın prensiplerini temel alan bir yaşam biçimi ve bir düşünce sistemidir (Sugözü, 2016).

Adil Ekonomik Düzen, kapitalist ve sosyalist sistemin bazı iktisadi kurallarını kabul etmekle birlikte her ikisinden de farklı kurallara sahip olan bir sistemdir. Adil Ekonomik Düzen, kişisel mülkiyete ve emeğe saygı duyan, üretime dayalı kalkınmaya, bölgelerarası ve kişisel gelir dağılımı adaletsizliklerini gidermeye yönelik gerektiğinde devlet müdahalesini kabul eden fakat kural olarak serbest piyasayı savunan, iç ve dış dengeyi kendi kaynakları ile sağlayan, faizin hiçbir şekilde yer almadığı bir iktisadi sistemdir (Sugözü, 2016).

b. İslam Ekonomisi ve Adil Ekonomik Düzen Karşılaştırması

Bu bölümde İslam Ekonomisinin kaynakları, ilkeleri ve öne çıkan konuları, makroekonomik yaklaşımlar ve güncel ekonomik tartışmalarla ilgili örnekler verilerek Adil Ekonomik Düzenle karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. İslam Ekonomisinin temel esaslar dışında yukarıdaki başlıklarda kesin ve net sınırlara sahip olmaması dolayısıyla zaman zaman İslam İktisatçılarının farklı düşüncelerine de yer verilecektir.

i. Kaynaklar Açısından Karşılaştırma

İslam Ekonomisinin temel kaynakları Kuran ile Peygamberin sözlerini ve uygulamalarını ifade eden sünnettir. İlk kaynak olan Kuran'ı Kerim, temel ekonomik meselelerde çok net ve kesin kurallar koymaktadır. Örneğin bugün küreselleşen ekonomik yapının temel araçlarından birisi olan faiz ile ilgili tavizsiz bir yaklaşım söz konusudur. Kuran'ı Kerim'de faizin her türüsü açık ve net bir şekilde yasaklanmıştır. Buna karşın adil gelir dağılımını gerçekleştirmeye yönelik tedbirlerden olan ve zengin malından bir kısmının fakire aktarılmasını konu alan zekatın verilmesi de Müslümanlara kesin bir şekilde emredilmiştir.

İslam Ekonomisinin ikinci kaynağı sünnettir. Sahih olarak genel kabul gören hadis kaynaklarından elde edilen bilgilerden ekonomik konulara ilişkin İslam Peygamberinin emirleri, tavsiye ve uygulamaları, Kuran'ı Kerim'le birlikte İslam Ekonomisinin temel esaslarını oluşturmaktadır. Yukarıda örnek olarak verilen faiz, Hazreti Muhammed'in yaptığı Veda Hutbesinde iktisadi işlemlerden tamamen kaldırılmıştır.

İslam Ekonomisinin kaynakları Kuran ve Sünnetle sınırlı değildir. Çünkü Kuran ve Sünnette doğrudan yer almayan çok sayıda ekonomik konu bulunmaktadır. Her bir konunun bu kaynaklarda yer alması da beklenemez. Ayrıca çoğu konu çağın gereklerine göre yeniden yorumlama gerektirmektedir veya sonradan meydana gelmiş bir konudur. Bundan dolayı hüküm aşaması, Kuran ve Sünnet temelinde icma ve kıyas yoluyla devam etmektedir. Bazı konulardaki içtihatlar ortaya çıkan yeni şartlara göre yeniden değerlendirilebilmektedir. Ancak Kuran ve Sünnetle konulan hükümler kesin olup, hiçbir zaman ve şarta göre değişmemektedir.

İslam Ekonomisi ile ilgili eserlerde olduğu gibi Adil Ekonomik Düzen de yukarıdaki yol takip edilmektedir. Erbakan, kişisel hal ve tavırlarında görüldüğü üzere, hem siyasi hareketlerinde, hem konuşma ve mitinglerinde ve hem de eserlerinde "davamız İslam'dır ve İslam'ın dışında hiçbir hak ve hakikat kaynağı yoktur" demiş ve İslam'ın kaynaklarını esas aldığını defaten ikrar etmiştir (Erbakan, 2014: 39).

Adil Ekonomik Düzen ile İslam Ekonomisi eserlerindeki yaklaşımlar arasında kaynaklar açısından bir fark bulmak mümkün değildir. Ancak İslam Ekonomisi çalışmalarında sık sık bu kaynaklara atıf yapılırken, Adil Ekonomik Düzen'de İslam'a, İslam Peygamberinin ve sahabelerinin uygulamalarına nadiren doğrudan atıf yapıldığı gibi daha çok dolaylı atıflar yapılmaktadır (Erbakan, 2010: 17,21,53). Bunun nedenlerinden bir tanesi Erbakan'a göre kuş dili ile konuşma gerekliliği yani İslami kavramların siyasette laiklik ilkesine aykırı görülmesi dolayısıyla farklı kavramlar kullanma gerekliliği ve Adil Ekonomik Düzenin dini bir öğreti gibi algılanmasını engellemek ve iktisadi bir düşünce olduğunun altını çizmektir. Bununla birlikte Erbakan'ın klasik İslam Fıkhı'na ait bazı

kavramları da güncel bir şekle dönüştürerek kullandığı görülmektedir. Örneğin selem akdi olarak Kitâbu'l-Bey' içerisinde yer alan sözleşme türü, Erbakan tarafından Selem Senedi şeklinde güncellenmiş ve modern bir hüviyete büründürülmüştür. Bu yönüyle klasik fıkhi zamanın ihtiyaçlarına göre yorumlayabildiğinden ya da anlamlandırabildiğinden bahsedilebilir.

Hak-Batıl mücadelesi ifadeleri ve tanım yapılırken, Adil Ekonomik Düzen; "Hakkı üstün tutan zihniyete dayalı tam, mütekamil ve ideal bir düzendir" ifadeleri, Adil Ekonomik Düzen'in, Hakkı üstün tutan ve mütekamil olan İslam dinini ve onun kaynaklarını temel esas aldığı ortaya koymaktadır. Erbakan, Adil Düzen çalışmalarında her bir konuyu İslam'ın temel kaynaklarına göre değerlendirmiş ve çözüm yollarında İslam'ı kıstas almıştır. Erbakan'ın bu yaklaşımını Davam adlı eserinde de görmek mümkündür (Erbakan, 2014: 80,203-240). Erbakan, Kapitalizm ve Komünizme karşı Allah'ın koyduğu kurallar diyerek Kuran'ı, Peygamber'in uygulamalarından bahsederek Sünneti kaynak aldığı ortaya koymaktadır. Bunun dışında icmadan izler bulunmakla birlikte genellikle kendisine ve ilim adamı arkadaşlarına ait içtihatları içermektedir. Bunun en önemli nedeni çağdaş iktisadi konuların büyük çoğunluğunun İslam kaynaklarında yer almaması ve yeni içtihatlara ihtiyaç duymasıdır.

ii. Temel İlkeler ve Değerler Açısından Karşılaştırma

İslam Ekonomisi, Kuran ve Sünnet ilkelerine dayanmaktadır (Tabakoğlu, 2013: 64). İslam'ın en kesin ve tartışmasız kaynakları olan Kuran ve sünnet, temel bazı konular dışında bütün iktisadi konuları açıklamamaktadır. Bu anlamda İslam Ekonomisinde önemli olan, temel konuların dışında kalan ekonomik konulara getirilen açıklamaların İslam'ın temel ilkelerine ve değerlerine aykırı olmamasıdır. Bu temel ilkelerin ve değerlerin çok iyi bilinmesi ve bu ilkelere ve değerlere aykırı olmamak şartı ile çağın gerekli kıldığı koşullara uygun iktisadi düşünceler oluşturulabilir.

İslam Ekonomisinin temel ilkelerinden bazıları, hakkın üstün tutulması ve sosyal adalet, adil bir ekonomik sistem ve adil gelir dağılımı, emeğin kutsallığı ve emek sermaye ilişkisinde denge, ahlaki sorumluluk ve dayanışma, israf ve cimrilikten kaçınma, üretim ekonomisi ve kalkınma olarak sıralanabilir. Bu ilkelerin her birisinin detaylı olarak açıklanmaya ihtiyacı olduğu halde çalışmanın uzamaması açısından kısaca özetlenip, Adil Ekonomik Düzenin sahip olduğu ilkelerle bir karşılaştırması yapılacaktır. Kaynaklar açısından İslam Ekonomisi ile Adil Ekonomik Düzenin referanslarının aynı olduğu görülmüş idi. Adil Ekonomik Düzenin İslam Ekonomisinin ilkelerine sahip olup olmadığı çalışmanın sonuçlarını daha da netleştirecektir.

Hakkın Üstün Tutulması ve Sosyal Adalet

Birey ve toplum arasındaki ve bireylerin kendi aralarındaki ilişkilerden ortaya çıkan sonuçlar, sosyal adalet ve sınıfsızlığa dair ipuçlarını içerisinde barındırır. İslam Ekonomisinde bireyle toplum arasında ve yine bireylerin kendi aralarında denge söz konusudur. Birey ve toplumun uymak zorunda olduğu kurallar ile hakları arasında gerçek bir dengenin olması, sosyal adaletin gereğidir ve bireyin hakları ve yükümlülükleri açıkça koruma altına alınmalı aynı zamanda birey de hiçbir şekilde toplumun menfaatlerine zarar veren bir ekonomik eylemde bulunmamalıdır (Mevdudi, 2016: 162).

İslam dini, insanlar arasındaki üstünlüğün takvada yani Allah korkusunda olduğunu ve diğer hiçbir özelliğin üstünlük nedeni olamayacağını açıkça ortaya koymaktadır. Takvadaki üstünlük ise maddi araçlarla ölçülemediği için Allah indinde üstünlük nedenidir ve dünyada bir öncelik veya üstünlük nedeni olarak düşünülemez. Öyleyse İslam Ekonomisinde herhangi bir sınıfın veya herhangi bir bireyin diğerlerinden daha üstün olduğu kabul edilmez. Bu anlamda tam bir sınıfsızlık hakimdir.

İslam devletlerinde batı anlamında bir sınıflaşma görülmediği gibi toprak aristokrasisi ile sanayi ve ticaret burjuvazisi de görülmemiştir (Tabakoğlu, 2013: 66). İslam toprak, su ve madenler gibi ana doğal kaynakları ümmetin mülkü olarak görmekte, sömürüye karşı çıkmakta, özellikle gıda mallarında tekelciliği kötülemekte ve sosyal adaleti vurgulamaktadır (Duri, 1991: 186).

Adil Ekonomik Düzen, iktisadi temellerini sosyal adalet ve sınıfsızlık üzerine oturttuğunu, daha girişte Kapitalist sistemin sınıf ayrımına dayalı sömürü düzenine dayandığı eleştirisiyle ifade etmesinden anlaşılmaktadır (Erbakan, 2010: 4-6). Adil Ekonomik Düzen düşüncesinde, batılın kuvvet, çoğunluk, imtiyaz, ayrıcalık, menfaat ve çıkar özelliklerini ön planda tuttuğu ve buna karşı Adil Ekonomik Düzenin, kuvveti üstün tutan değil hakkı üstün tutan zihniyete dayandığı belirtilerek herhangi bir sınıf veya bireyin sahip olduğu özellikler dolayısıyla üstün olamayacağı ifade edilmektedir. Adil Ekonomik Düzene göre kuvvet, çoğunluk, imtiyaz ve çıkar, hak veya üstünlük sebebi olamaz (Erbakan, 2010: 52-53).

Adil Bir Ekonomik Sistem ve Adil Gelir Dağılımı

İslam Ekonomisinin ikinci temel ilkesi olan adil bir ekonomik sistem ve adil gelir dağılımına göre her birey yukarıda belirtilen sınıf farklılıkları, çoğunluk ve imtiyazın aksine manevi ve maddi kazanımlar elde etme konusunda eşit haklara sahiptir. Öyle ki İslam Ekonomisinin ilkelerinden olan adil ekonomik sistemde bu haklar arasında bile denge söz konusudur. Bir ekonomik sistem gereğinden fazla tüketime çanak tutuyor, lüks konutların inşasını destekliyor, konformist bir hayat anlayışını tasvip ediyor, buna karşın karakter yüceliğine ve manevi değerlere ehemmiyet vermiyorsa o sistemin başarılı ve müreffeh bir sistem olduğu söylenemez, böyle bir toplum aslında manevi olarak gerilemekte, sosyal olarak yoksullaşmakta ve ekonomik olarak sömürü düzeni halini almaktadır (Mevdudi, 2016: 162-163).

Adil ekonomik sistem ilkesinin en önemli aşamalarından birisi adil gelir dağılımını sağlamaktır. İslam'ın temel ekonomik konularının zekat ve faiz olmasından dolayı İslam Ekonomisinin adil gelir dağılımına ne kadar önem verdiği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Çünkü zenginden yoksula⁸ doğru kaynak aktarımı olan zekat, gelir dağılımında adaleti sağlama özelliğine sahip olmasından dolayı İslam Ekonomisinin en kesin kurallarından birisidir. Aksine yoksuldan zengine doğru kaynak aktarımı olan faiz ise İslam Ekonomisinde gelir dağılımını bozan en temel iktisadi araç olarak görülmekte ve buna göre ekonomik yapıdan tamamen çıkarılması gerekmektedir⁹.

Adil Ekonomik Düzen ise adından da anlaşılacağı üzere bu ilkeyi en temel ilkelere biri olarak kabul etmektedir. Adil Ekonomik Düzene göre 350 yıldan beri yeryüzünde kaba kuvvete dayanarak üstünlük tesis etmiş bulunan İrççi Emperyalizm, gerçekte kuvveti üstün tutan bir zihniyet medeniyetidir. İnsanlığa saadet getirmesi mümkün değildir. Sadece zulüm yapmaktadır. Nitekim bu medeniyet insanlığı iki ikiz kardeşle ezmektedir. Bunlardan birisi komünizm diğeri kapitalizmdir (Erbakan, 2010: 53). Adil Ekonomik Düzenin bu sistemlerin karşısında Hakkı üstün tutan bir ekonomik düzen olduğu ve bu ekonomik düzenin her noktasında sömürüye müsaade etmeyen, herkese hakkını veren, herkese karşı eşit davranan ve herkese fırsat eşitliği veren, herkesin faydalı, yapıcı faaliyetlerini destekleyen, ekonomik faaliyetleri teşvik eden, ekonomik gelişmenin önündeki lüzumsuz ve haksız engelleri ortadan kaldıran bir ekonomik düzen olduğu ifade edilmektedir (Erbakan, 2010: 54).

⁸ Kuran'ı Kerim, 51/19, 141.

⁹ Kuran'ı Kerim, 30/39

Emeğin Kutsallığı ve Emek Sermaye İlişkisinde Denge

İslam Ekonomisinde emek en temel üretim faktörüdür. İslam Ekonomisinin kaynakları emek ile ilgili önemli tavsiyeler ve hükümler içermektedir¹⁰. Bunlardan bazıları emeğin, kazancın en üstünü olduğu, çalışmaktan nasırlaşmış ellerin yaratıcı nezdinde çok değerli olduğu ile ilgiliyken bazıları ise emeğin hakkının tam olarak ve hızlı bir şekilde (alın teri kurumadan) hak edene verilmesi gerektiği ile ilgilidir. İslam Ekonomisinde işçi işveren arasında çatışma değil dayanışma esastır.

İslam Ekonomisinde emeğin önemsenmesi sermayenin arka plana itilmesi anlamına gelmemektedir. İslam'ın meşru kıldığı şekilde sahip olunan sermaye de en az emek kadar değerlidir. Emek ile sermaye sahipleri arasında çatışma değil birliktelik söz konusudur. Ek olarak sermayenin İslam Ekonomisinin kabul ettiği sınırlar içerisinde kullanılması yani spekülatif kazanca değil üretime dönüşmesi esastır.

Mevcut sistemlerden Kapitalist sistem, adından da anlaşılacağı üzere sermayeyi temel faktör olarak kabul etmekte ve sermayenin artırılması için spekülatif kazançlar dahil her yolu mubah görmektedir. Sosyalizm veya Marksizm ise iktidarını işçi sınıfının hareketine bağladığı halde bu kanlı devrim gerçekleştikten sonra herkese eşit muamele edileceğini vadederek başlangıçta adaletsizliği temel ilke edinmektedir. Her ne kadar buna itiraz edilse de sosyalist veya komünist toplum uygulamaları bunu göstermiştir. Es-Sadr'a göre Marksizmin kendisi de sınıfsal bileşimi, kendi sınıf anlayışının içinde telakki etmektedir (Es-Sadr, 1980: 126). İşçi sınıfı, sömürü ve sınıf tahakkümüne karşı eşitlik diye çıktığı bu yolda hak ve hürriyetlerin kısıtlanması sonucu Kapitalist sistemde bile edindiği haklardan mahrum kalmakta hatta Kapitalist sistemi arar hale gelmektedir.

Adil Ekonomik Düzen ise sermayenin haksız kazanç adı verilen ranta dönüşmemesi için para üzerinden elde edilen spekülatif kazançların ortadan kaldırılacağını belirtmektedir. Bugün emeğin sömürülmesinden ve kaynakların faiz ve teşvikler vasıtasıyla rant kesimine aktarılmasından dolayı ortaya çıkan bu haksız kazançların işçiye, memura, çiftçiye ve esnafa döneceğinin altını çizerek sermayenin emek üzerindeki egemenliğine son vereceğini öne sürmektedir. Adil Ekonomik Düzen bu iddiasını bir yıllık 54. Refahiyol Hükümeti iktidarında gerçekleştirmiştir (Sugözü, 2016). Adil Ekonomik Düzen üretim ekonomisi odaklı olması dolayısıyla ve emek karşılığı kredi uygulamaları ile işsizliğin ortadan kaldırılmasını hedeflemekte, tam istihdama ulaşınca kadar her işsize işsizlik ücreti verilmektedir (Erbakan, 2010: 86). Böylece sömürülen işçilerin hakkını rant kesiminden alarak yeniden çalışan kesime aktarmaktadır.

İslam Ekonomisinde Muzaraa yani ekim arazisinin veya Mudaraba yani sermayenin başka kişilere kullandırılması ve karın her iki taraf arasında paylaşılması yer almaktadır (Mevdudi, 2016: 188). Benzer şekilde Adil Ekonomik Düzen de sermayenin kar zarar ortaklığı şeklinde kullandırılması yer almaktadır (Erbakan, 2010: 65-73). Adil Ekonomik Düzen öz sermayeyi esas almakla birlikte öz sermayenin oluşması için ortaklıkların da yolunu açmaktadır. Adil Ekonomik Düzen sermayenin oluşturulması için birkaç farklı faizsiz finans imkanı bulunmaktadır. Böylece sermaye faizli spekülatif kazançlara değil karlı yatırımlara ve üretime yönelmektedir. Adil Ekonomik Düzen emek ve sermaye konusunda da İslam Ekonomisinin temel ilkelerine sahiptir.

Ahlaki Sorumluluk ve Dayanışma

İslam'ın en temel düsturlarından birisi kardeşliktir. "Şüphesiz Müminler kardeştir" ilkesi gereğince bireyler ve İslam toplumları dayanışma içerisinde olmak zorundadırlar. İslam Ekonomisinde de ahlaki sorumluluk ve dayanışma ilkesi çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Faydacılık (pragmatizm) ve akılcılık (rasyonalizm) Kapitalist sistemle İslam Ekonomisinin

¹⁰ Bu konuda çok sayıda ayet ve hadis bulunmaktadır. Bkz. Kuran'ı Kerim, 7/85, 53/39; Hadisler, Buhari, Buyu', 15, İcare, 10,12,15, Müslim, İman, 38, 40, İbn Mace, Ticaret, 1

arasındaki en büyük ayırım noktalarıdır. Kapitalist sistemde birey kendi faydasını rasyonel bir şekilde düşünerek maksimize etmeye çalışırken İslam Ekonomisinde birey kendisi ile birlikte diğer bireylerin ve toplumun da faydasını düşünür ve hatta bunun için bazen kendi faydasından bile vazgeçer.

İktisatta sınırsız insan ihtiyaçlarının kıt kaynaklarla karşılanma çabasına İslam, önce ahlaki bir çözüm getirir. Buna göre insan nefis adı verilen bütün arzu ve isteklerini (heva/heves) kontrol altında tutmak zorundadır. Kaynakların ister şimdi, ister gelecekte insan refahına zarar verecek şekilde insana, hayvana veya bitkiye zarar veren¹¹, ahlaki açıdan yasak faaliyetlerde bulunması da İslam'da serbest değildir ve bu ise sade bir hayat tarzını gerektirir bu yüzden israf da yasaklanmıştır (Chapra, 2002: 104). Bu durumda insan, sahip olduğu erdem özelliği ile İslam dininin tüm insanlığa telkin ettiği gibi sınırsız ihtiyaçlarını sınırlı hale getirebilecek, kıt kaynakların da yine en verimli şekilde kullanılmasıyla aradaki denge sağlanabilecektir.

Osmanlı döneminde İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet'in tebdili kıyafet ile Edirne'de esnaftan alışveriş yaparken esnafın ikinci bir alışveriş yapmak isteyen padişaha "ben bugün sifdahımı yaptım, lütfen bu alışverişinizi de henüz sifdah yapmamış olan komşumdan yapınız" karşılığını vermesi İslam Ekonomisindeki dayanışma ve ahlaki yapıya en güzel örneklerden birini teşkil eder. Selçuklular döneminde başlayıp¹² Osmanlıda devam ettirilen Ahilik Teşkilatı da esnaf dayanışmasının yine güzel örneklerinden birisidir.

Adil Ekonomik Düzen'de bu ilke ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır (Erbakan, 2010: 87): "Vatandaşların manevi eğitimini de temel esas aldığından, Adil Düzen'de zenginler fakirlere içlerinden gelen gayretle ve ibadet aşkıyla her türlü yardım ve destekte bulunurlar. Faizci Kapitalist nizam ise insanı bir Homo Economicus yani doymak bilmeyen olarak kabul ettiğinden dolayı temelde materyalisttir ve kuvveti üstün tuttuğu için sosyal adalet hizmetlerini bir temel insanlık görevi olarak düşünmez. Sadece huzursuzluklar baş gösterip bir sosyal patlama olmasın, zenginlerin rahatı kaçmasın diye fakirlere cüzi bir yardım yapılır". Başka bir bölümde Adil Düzen, "menfaat paralelliği" esasına dayanan bir barış düzenidir, oysa faizci Kapitalist sistem "çıkar zıtlığı ve bir "çatışma" düzenidir, ifadeleri yer almaktadır (Erbakan, 2010: 83). Ahlaki sorumluluk ve dayanışma, İslam Ekonomisinde olduğu gibi Adil Ekonomik Düzenin de en önemli ilkelerinden birisidir. Bu ilkeyi bir sonraki israf ve cimrilikten kaçınma başlığı altında yer alan "irfanlı insan" tanımı tamamlamaktadır.

İsraf ve Cimrilikten Kaçınma

İslam Ekonomisinde israf çok kesin bir şekilde yasaktır. İslam Ekonomisi kaynaklarından Kur'an-ı Kerim'de kullanılan iktisat kelimesi orta yol anlamına da gelmektedir. Türkçede de iktisatlı olmak israftan kaçınmak anlamlarında kullanılmaktadır. Bununla birlikte İslam Ekonomisi cimrilikten kaçınmayı da gerekli kılmaktadır. İslam Ekonomisi "yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz"¹³ ilahi düsturundan hareketle hem tüketimin aşırısından ve lüks tüketimden kaçınmayı hem de varlık durumunda yoksullara yardım etmemeyi ve gerekenin çok altında tüketmekten kaçınmayı gerekli kılmış, orta bir yol tutmayı ilke edinmiştir. Bir örnek olarak bir yandan deniz kenarında bile abdest almak için suyu israf etmemeyi telkin ederken, diğer yandan suyu çok az kullanarak abdest almaktan da kaçınmayı tavsiye etmektedir.

¹¹ Kuran'ı Kerim, 2/205

¹² Bazı görüşlere göre Ahilik Teşkilatı daha önceki İslam Devletlerinde de farklı isimlerde mevcut idi. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahilik>, Erişim Tarihi: 01.03.2017)

¹³ Kuran'ı Kerim, 7/31

Adil Ekonomik Düzende “irfanlı insan”ın tanımı yapılırken, “Adil Düzendeki ilmi düzen ve bilhassa dini - ahlaki düzen insanların "irfan" sahibi insanlar olarak yetişmesini sağlar, üretimin yanında eğitimi, manevi terbiyesine ve bu meyanda nefis terbiyesine büyük önem verilir. İnsanlar iyi ahlak sahibi insanlar olarak yetişirler, israf yapmazlar, herkese yardım etmekten manevi haz alırlar, ibadet aşkıyla çalışırlar. Bütün bu faktörler bir araya geldiği zaman manevi ve maddi bakımdan en büyük kalkınma hamleleri başarılıdır. Böylece kapitalizmin zulüm düzeni yerine adil düzenin saadet düzeni gerçekleşir.” denilmektedir (Erbakan, 2010: 104). Necmettin Erbakan’ın Başbakanlığını yaptığı Türkiye Cumhuriyeti 54. Refahiyol Hükümeti döneminde en önemli hamlelerden birisi de israfın önlenmesidir. Denk bütçenin gerçekleşmesinde kısılan harcamalar yalnızca faiz ve israf niteliğindeki malzeme ve araç alımlarıdır. Bunun dışında devlet bütçesindeki yatırım, personel, tarım vb. üretimi teşvik edici harcamalar artırılmıştır.

Üretim Ekonomisi ve Kalkınma

İslam Ekonomisi spekülative kazançları ortadan kaldırarak finans sektörünü yalnızca üretim sektörünün aracı yapmakta ve reel sektörün hakim olduğu üretim ekonomisini temel yapı haline getirmektedir. Bu anlamda hizmet sektörünü de üretim veya imalat odaklı bir hizmet sektörü haline getirmektedir. Aynı zamanda İslam Ekonomisi tarım ve hayvancılık sektörüne de oldukça önem vermektedir. Toplumun tüketim toplumu değil üreten toplum olması İslam Ekonomisinin temel özelliklerinden birisidir. İslam Peygamberi çalışarak kazanmayı öğütlemiş, üretim ve ticarete büyük bir önem vermiştir.

Bu çerçeve içerisinde İslam toplumunun iktisadi gelişmesi, öncelikle nüfus artışına cevap verecek üretim seviyesine ulaşma gayesine yönelik olmalıdır. Bunun için yeterli zirai yapı ve savunma ihtiyaçlarına da yönelik olan sağlıklı bir sanayi gerekir ve ayrıca İslam İktisadının yüksek bir teknolojik sistemi benimsediği, teknolojinin, ülkenin bağımsızlığının ve savunma gücünün bir vasıtası olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Tabakoğlu, 2013: 452).

Adil Ekonomik Düzen, İslam Ekonomisi ile üretim ekonomisi ve kalkınma konusunda da yine aynı ilkelere sahip olup, spekülative kazançları ortadan kaldırmakta ve finans sektörünü hakim güç olmaktan çıkarmaktadır. Bankaları, yalnızca faizsiz kredi temin eden ve diğer üretimi kolaylaştırıcı parasal işlemleri yapan yalnız komisyonla gelir elde eden kurumlar haline getiren bir hizmet sektörü kuruluşu haline getirmektedir.

Adil Ekonomik Düzen, yatırımları, üretimi, tarım ve hayvancılığı ve üretim teknolojilerini hızla büyüten bir anlayışa sahip olup, bu yolla kalkınmayı gerçekleştirecek adımlar atmaya başlamıştır. Bunun en somut örneği 54. Refahiyol Hükümeti döneminde gerçekleşmiş, Havuz Sistemi ile kamu kurumları üzerinden bankaların spekülative kazançlarının önüne geçilmiş, elde edilen gelirle yatırımlar, üretim, tarım ve hayvancılığa verilen destekler artırılmıştır. Örneğin tarım desteği bütçede bir önceki döneme göre 3 kat artırılmıştır. Bir yandan işçiye, memura, esnafa, çiftçiye ve emekliye verilen yüzde yüzün üzerindeki ücret veya destek artışları ile toplam talep artarken enflasyonun artmamasının hatta düşmesinin en önemli nedeni üreticiye verilen desteklerle toplam arzın daha hızlı artmasıdır. Böylece stagflasyonun tersi bir durum gerçekleşmiştir.

iii. Temel Konularda Karşılaştırma

İslam Ekonomisinin en temel konularından ikisi zekat ve faiz konularıdır. İslam’ın beş şartından biri olan zekatı vergi gibi görenler olsa da ilgili bölümde daha detaylı bilgi verileceği üzere genel kabul gören düşünce zekatın vergiden farklı bir yükümlülük olduğu yönündedir. Faizle ilgili olması dolayısıyla para, kaydi para ve kredi konuları da İslam Ekonomisi açısından önemlidir. Ayrıca devletin ekonomideki rolü, özel mülkiyet, haksız kazanç ve israf, İslam Ekonomisi ilgili düşünürlerin en çok üzerinde durdukları konulardandır. Diğer ekonomik başlıklardan olan ekonomik büyüme,

tasarruf, yatırım, üretim, sigorta, fiyat istikrarı vd. konular ise İslam Ekonomisinin ilkelerine aykırılık teşkil etmediği müddetçe içinde bulunulan zamana ve şartlara bağlı olarak içtihatlarla göre yorumlanabilmektedir.

Bu konuların her biri ile ilgili detaylı açıklama yapılması çalışmanın hem kapsamını hem de amacını aşmış olacaktır. Bundan dolayı İslam Ekonomisinin temel konuları ve Adil Ekonomik Düzen'in üzerinde durduğu makroekonomik başlıklar açısından bir karşılaştırma yapılacaktır. Çalışmanın bu bölüme kadar olan kısmında yani kaynaklar ve temel ilkeler karşılaştırmasında Adil Ekonomik Düzenin İslam Ekonomisi ile birebir uyumluluğu açıkça görülmüş idi. Temel Konularda yapılacak araştırma ve karşılaştırma ile muhtemeldir ki Adil Ekonomik Düzenin bizzat İslam Ekonomisi mi yoksa bir İslam Ekonomisi Modeli mi olduğu açıklığa kavuşmuş olacaktır.

Vergi ve Zekat

Vergi ve zekat konusu İslam Ekonomisi konularının başlangıç noktasıdır¹⁴. Zekat İslam'ın beş şartı içerisinde sayılmış, dört halife devrinde zekat vermemek savaş sebebi sayılmıştır. İslam Ekonomisinde en çok tartışılan konulardan birisi zekatın vergi ile ilişkisidir. Öncelikle zekat vergi midir, ikinci olarak vergi zekat yerine geçer mi soruları tartışmaların temelini oluşturmaktadır. İslam Ekonomisi çalışmalarında genellikle zekatın vergi olmadığı, daha çok ibadet yönünün ağır bastığı ifade edilmektedir (Yüce, 2016: 120; Mevdudi, 2016: 368). Bunun yanında zekatı bir vergi türü olarak kabul eden düşünürler de bulunmaktadır. Ancak şu kesindir ki İslam Ekonomisinde zekatın tek vergi olduğu kabul edilmemektedir. Çünkü İslam kaynaklarında zekat dışında öşür, cizye haraç adı verilen vergi türleri de sayılmaktadır. Bunlara şer-i vergiler de denilmektedir (Erdem, Şenyüz ve Tathoğlu, 2008: 74). İkinci soru ise verginin zekat yerine geçip geçmeyeceği ile ilgilidir. Bazı alimlerin, zekata niyet edilmesi halinde vergilerin zekat yerine geçebileceğini ileri sürmelerine karşın alimlerin çoğunluğu, devlete ödenen vergilerin zekat yerine geçmeyeceğini kabul etmektedirler.

Adil Ekonomik Düzen zekatla ilgili bir açıklama yapmamaktadır. Bununla birlikte vergi zekat ilişkisine dair ipuçlarını içerisinde barındırmaktadır. Örneğin vergi açıklanırken “40 koyundan 1 koyun vergi alınması” örneğinin verilmesi zekata bir gönderme olarak anlaşılabilir. Her ne kadar zekata atıfta bulunulsa da Adil Ekonomik Düzen vergiyi zekattan farklı ve çok daha detaylı olarak açıklamaktadır. Bu anlamda vergi zekat ilişkisinde Adil Ekonomik Düzen, İslam Ekonomisi düşünürlerinin çoğunluğunun düşüncelerine benzer bir görüşe sahiptir.

Adil Ekonomik Düzen vergi ile ilgili çok net görüşler ortaya koymaktadır. Buna göre Milli Görüş hareketi iktidar olup da ekonomik onarımı tamamlayıp altyapıyı hazırladıktan sonra mevcut bütün vergileri lağvedecektir. Adil Ekonomik Düzen tek bir vergi türü üzerinde durmaktadır. Bu vergi de devletin üretime yeni bir üretim faktörü olarak katılımı neticesinde üretimden ve üretim cinsinden alacağı paydır. Bu pay kamu giderlerini karşılamak için yetecek ve artacaktır (Erbakan, 2010: 80).

İslam Ekonomisinde öşür adı verilen vergi türü ile Adil Ekonomik Düzenin vergi düşüncesi birbirine oldukça yakındır. Öşürde tarım ürünlerinden genellikle yüzde 10 olmak üzere bir

¹⁴ İslam Ekonomisinin temel iki kaynağının dışındaki tarihsel sıra olarak ilk kaynaklardan birisi olan Kitabü'l Haraç isimli eser, zamanın devlet başkanı Halife Harun Reşid'in zekat ve vergi başta olmak üzere ağırlıklı olarak kamu maliyesi konularında sorduğu sorulara, Ebu Yusuf (731-798) tarafından verilen yanıtlardan oluşmaktadır. Ebu Yusuf, İslam'ın dört büyük mezhebinden biri olan Hanefi mezhebinin imamlarından birisi olup kadılık görevinde de bulunmuştur. Bu eserde vergi, zekat, ganimet ve arazi tahsisi konuları İslam'ın temel kaynakları olan Kuran ve sünnetteki delillere ve dört halifenin uygulamalarına dayandırılarak detaylı olarak açıklanmaktadır. Ayrıca İbn-i Haldun (1332-1406) tarafından yazılmış ve içerisinde İslam Ekonomisine dair bilgiler bulunan ve bugün dünyaca bilinen bazı teorilerin de kaynağı olan Mukaddime isimli eser de vergi ve zekatla ilgili önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu konu ile ilgili olarak bu çalışmanın, devletin ekonomiyeye müdahalesi bölümünde daha detaylı bilgi verilmektedir.

bölümünün vergi olarak alınması söz konusudur. İslam Ekonomisinde vergi üretimden alınmaktadır. Adil Ekonomik Düzen, tarımın yanında, günümüz sanayi ve bilişim ürünlerine de aynı vergiyi uygulamaktadır.

İslam Ekonomisinde vergi beyana tabidir. Adil Ekonomik Düzen de vergi beyana tabidir fakat üretimin beyan edilen kadari devletin sigortası altındadır. 80 koyunu olan ve bu koyunları devlete ait meralarda otlatan bir kişi 40 koyun beyan ederse 1 koyun vergi ödeyecektir ancak yalnızca 40 koyunu sigortalı olacaktır (Erbakan, 2010: 79). Vergisi ödenmiş olan ürünün devlet tarafından sigortalı hale getirilmesinde İslam Ekonomisi açısından herhangi bir engel yoktur. Aynı durumun zekatta da geçerli olacağı düşünülürse, teşvik edici bir unsur olması dolayısıyla birçok yönden faydalı olacağı kanaati oluşmaktadır.

Adil Ekonomik Düzen de gelirden vergi alınmamaktadır. Çünkü gelir sahibi kişiler genellikle orta ve alt kesimdir. Adil Ekonomik Düzen de gelir vergisinin yanında dolaylı vergilerin de hiçbiri yoktur. Yani tüketim üzerinden vergi alınmayacaktır. Kamu Ekonomisinde dolaylı vergilerin vergi adaleti ilkesine uymadığı ve tersine artan oranlılık dolayısıyla gelir dağılımını düşük gelirli aleyhine bozduğu bilinmektedir (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2008: 103; Edizdoğan, 2008: 268; Erginay, 2003: 80; Eğilmez, 2016: 144; Sugözü, 2010: 25).

Adil Ekonomik Düzenin vergi ile ilgili kuralları İslam Ekonomisi ile bire bir uyumaktadır. Zira İslam kaynaklarında gelirden vergi alınmasına dair bir kural bulunmamaktadır. Yine İslam kaynaklarında tüketimden alınan bir vergi yoktur. Zaten tüketimden vergi alınması yani dolaylı vergiler, son dönemde ortaya çıkmış ve yaygın hale gelmiştir. Adil Ekonomik Düzen de bu vergiler tamamen kaldırılmaktadır.

Günümüzde çok vergili sistem uygulanırsa da vergileme yetkisinin sürekli suiistimal edilmesi ve keyfi olarak pek çok konu üzerinden vergi alınması “çok vergi” sisteminin doğru olmadığını göstermiş, bu nedenle son yıllarda vergileme yetkisinin sınırlandırılması yönündeki görüşler ve uygulamalar önem kazanmıştır (Aktan, 2000: 120). Bu da göstermektedir ki İslam Ekonomisinin ve Adil Ekonomik Düzenin vergi sistemi günümüz kamu maliyesinin tam olarak ihtiyaç duyduğu bir vergi sistemini ortaya koymaktadır.

Zekat konusunda ise 54. Refahiyol Hükümeti tarafından Fak-Fuk-Fon’un (Fakir Fukara Fonu) tarihinde ilk defa tamamen amacına yönelik olarak kullanılması ve yoksullara devlet eliyle yardımın olağanüstü düzeyde artırıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu gelişmenin, devlet eliyle kurulacak bir zekat fonunun ayak sesleri olduğu kanaatine ulaşılabilir.

Para, Kaydi Para ve İslam Dinarı

Para konusu İslam Ekonomisinin en hassas ve en önemli konularından birisidir. Direkt para ile ilgili hükümler bulunmasa da dolaylı olarak para talebinin Kapitalist Sistemde olduğu gibi işlem, ihtiyat ve spekülasyon güdüsü ile yapılamayacağını, yalnızca işlem güdüsü ile yapılabileceğini ortaya koymaktadır. Buna göre para yalnızca mübadele aracı olarak kullanılmalıdır (Çobanoğlu, 2013: 81-84). Spekülasyon güdüsünde ise para zaten spekülatif amaçlı yani faiz kazancı elde etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu İslam Ekonomisinde yasaktır. İhtiyat amaçlı para tutulması ise İslam Ekonomisinde teşvik edilmemekte, tam tersine zekat yoluyla erimekten kurtarılması için yatırıma ve üretime çevrilmesi teşvik edilmektedir.

Görüşleri başta St. Thomas olmak üzere birçok Batılı düşünürü etkileyen Muhammed El-Gazali, para ve faiz konusunda, parayı, kullanım değeri olmayan, malların değerlerini eşitlendiren ve dolaşımı kolaylaştıran bir araç sayar. Ona göre Allah, altın ve gümüşü para işlevini yerine getirsin diye yaratmıştır (Orman, 1984: 168). Para mal değil malı temsil eden bir senettir. Gazali, faizin adalete ters düştüğünü ve paranın faizle kötü kullanılmasından dolayı bir tür zulüm yapıldığını ileri

sürer. Ona göre para malların ticaretini kolaylaştıran bir araç iken, onun ticarete konu edilmesi haksızlıklara yol açar. O faizi, paranın para ile satılması sayar (Ersoy, 2008: 132). Bundan dolayı paranın kat kat karşılığını almak olarak görülen faizin sosyal ve ekonomik faydasının görüldüğü bir toplum neredeyse yoktur (Yozgat, 2010: 88).

Para ile ilgili başka bir konu ise paranın hangi cinsten olacağıdır. İslam Ekonomisinde şimdiye kadar en fazla iki para birimi kullanılmıştır. Bir tanesi Dinar, diğeri ise Dirhemdir. Dinar, altın para birimi olup, 4-4,5 gram arasında bir ağırlığa sahiptir. Dirhem ise gümüş para birimi olup, 3 grama yakın bir ağırlığa sahiptir. Bu iki para biriminden Dinar Bizans'a ve Dirhem Fars Sasani'ye ait olsa da (Armağan, 2005: 259) Kuran'ı Kerim'de isimleriyle geçmektedir¹⁵.

Para ile ilgili genel konuların sonuncusu ise kaydi para ile ilgilidir. Kaydi para; Tam veya Kısmi Rezerv Sisteminin bir sonucu olarak bankalara mudiler tarafından yatırılan mevduatların kredi verilmek suretiyle başka bankalara tekrar yatırılması sonucunda gerçek paranın bankalar aracılığıyla kendisinin birkaç katı kadar banka parası veya kaydi bir para oluşturmasıdır. Örneğin yüzde 10'luk bir zorunlu karşılık oranı durumunda gerçek para bankalar vasıtasıyla kendisinin 10 katı kadar kaydi para oluşturabilmektedir. Bu kaydi para ise spekülasyon amaçlı olarak kullanılmakta ve olmayan bir para üzerinden çok büyük faiz kazançları elde edilebilmektedir.

Kaydi para ile ilgili olumsuz düşüncelere sahip olan düşünürler ağırlıkta olmasına karşın bu kanaatte olmayan İslam Ekonomisi düşünürlerinin de var olduğunu burada belirtmek gerekmektedir (Armağan, 2005: 271). Ancak İslam Ekonomisi faizli kredileri kaldırdığından dolayı kaydi paranın da kalkması beklenir. Bu durumda İslam Ekonomisinde kaydi paranın kabul görmemesi gerektiği kanaati oluşmaktadır.

Adil Ekonomik Düzeninde para, herhangi bir üretim yapan kimseye bu üretime eşdeğer tüketme hakkı olduğunu göstermek üzere verilen özel senettir. Para ile ilgili temel ilkeler özetle şu şekilde sıralanmaktadır (Erbakan, 2010: 59-64):

[1] Para = Mal ilkesi: Burada para maldır anlamı çıkarılmamalıdır. Tam tersine paranın mal olmadığı ve sembolik bir değer olduğu vurgulanmaktadır (Erbakan, 2010: 62). Para üretilen malların, gayrimenkullerin, tesislerin ve değerli madenlerin karşılığı miktarınca basılır ve bunun dışında para basılamaz.

[2] Faiz yok ilkesi: Adil Ekonomik Düzenin en temel ekonomik prensibidir. Para spekülasyon güdüsü ile kullanılamaz.

[3] Karşılıksız para yok ilkesi: Karşılıksız para basımı yoktur. Merkez Bankası piyasadaki sorunlardan dolayı istediği zaman para basamaz. Mutlaka bir karşılığının olması gerekir. Ayrıca kaydi para yoktur çünkü kaydi paranın darphanede karşılıksız para basmadan farkı yoktur (Erbakan, 2010: 36).

[4] Paranın eşya ile tanımlanması ilkesi: Para arsa, tesis, mal, altın ve döviz karşılığında vardır.

Bu temel ilkeler dışında diğer ilkeler; istenilen anda değiştirme ilkesi, herkese eşit muamele ilkesi ve fiyatlar arz - talebe dayalı kıstaslara göre tespit edilir ilkesi, Adil Ekonomik Düzenin paraya dair ilkelerindedir. Adil Ekonomik Düzen yurtiçinde kağıt para sistemine karşı olmamakla birlikte onun miktarı ve fonksiyonları açısından karşılıksız para yoktur, kaydi para yoktur ve mübadele amacı esastır şeklinde farklı bir sistem ortaya koymaktadır. Para konusundaki bu ilkeler İslam Ekonomisi düşünürlerinin para konusundaki düşünceleri ile uyumluluk arz etmektedir.

¹⁵ Kuran'ı Kerim, 3/75, 12/20

Necmettin Erbakan, uluslararası düzeyde para ile ilgili olarak en önemli vurgusunu İslam Birliği düşüncesinin bir gereği olarak İslam Dinarı para birimi üzerinden yapmaktadır. Erbakan'a göre İslam ülkeleri kendi aralarında bir İslam Ortak Pazarı kurmalı ve tek para sistemine geçmelidir. Bu tek para sisteminin temel parası altın madeninden yapılma, 22 kıratlık ve 4,25 gram olan İslam Dinarıdır. İslam Kalkınma Bankasının fiziksel olarak değil, itibari olarak bir hesap birimi şeklinde kullandığı İslam Dinarından farklı olarak Erbakan bizzat örnek İslam Dinarını fiziksel olarak bastırıştır. Bu dinarın ön yüzünde Kudüs resmi ve arkasında ışık huzmeleri, arka yüzünde Arapça ve İngilizce olarak "Allah alışverişi helal, faizi haram kıldı" ayeti yer almaktadır (Milli Gazete, 2017). Bu çalışma, Erbakan'ın ekonomi ile ilgili düşüncelerinin İslam Ekonomisi eksenli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kredi ve Faiz

İslam Ekonomisinde kredi değil kredinin türevi olan faiz kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Kredi borç (deyn) demektir. Borç ise faizle birlikte kullanıldığında bir sömürü ve zulüm vasıtası, faizsiz kullanıldığında ise tam tersine yardım, destek ve karz-ı hasen örneğinde olduğu gibi bir ibadet halini almaktadır. Yine kredi sermaye faktörü için faizli olarak kullanıldığında yatırımların ve üretimin azalmasına ve bundan dolayı refah kaybına neden olurken, kar ortaklığı şeklinde kullanıldığında kalkınmayı sağlayıcı bir unsur haline gelmektedir. Bununla birlikte İslam İktisatçılarından kredi mekanizmasına tümünden karşı çıkanlar da (Orman, 2014: 75) mevcuttur. Ancak öyle sanıyoruz ki bu karşı çıkışlar kredi ile faizin birbiri ile tamamlayıcı unsur olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa her ikisi birbirinden farklı iktisadi konulardır.

İslam Ekonomistleri kredi ve faiz konusunda bazı hususlarda ihtilafa düşmüşlerdir. Bazı düşünürler faizi bir gerçeklik olarak kabul etmekte, düşük oranda ve zorunlu ihtiyaç durumlarında kullanılabilmesi yönünde düşünce ortaya koymaktadırlar. Örneğin bir ev ve bir arabayı zorunlu gören (Karaman, 2017b) düşünürler olduğu gibi ev ve arabanın zorunlu olmayabileceğini ifade eden (Mevdudi, 2016: 422) düşünürler de bulunmaktadır. Burada asıl mesele faizin gerçeklik olarak kabul edilmesidir. "Faizsiz bir ekonomi mümkün müdür?" gibi soruları soran kimse İslam dinine göre ilahi iradeyi sorguladığı için suç işlemiş olmaktadır (Mevdudi, 2016: 290). Çünkü bilinmektedir ki bu düşünce Protestanlık mezhebinin kurucuları olan Jean Calvin ve Martin Luther tarafından da ortaya konulmuş ve neticede bugün Hristiyanlık dünyasında faizin önünde hiçbir dini engel bırakmamıştır.

Faizi, sermaye faktörünün getirisi olarak kabul eden Kapitalist Sisteme karşı İslam Ekonomisi, sermaye faktörünü kar zarar ortaklığı amacıyla yapılan tasarruflarla beslemektedir. İslam Ekonomisi birikime iddihar manası içerirse olumsuz bakmaktadır. Ayrıca atıl duran birikimler zekat vesilesiyle erimektedir. Oysa sermaye ile yatırıma ve üretime dönüşen tasarruflar zekattan muafır. Bundan dolayı İslam Ekonomisi yatırıma dönüşmesi kaydıyla tasarrufu teşvik etmektedir. Ayrıca faiz amaçlı mevduat daha çok yine devletin faizli tahvillerine yatırılırken, bugün kısmen de olsa İslam Ekonomisine uygun çalışan faizsiz bankalara yatırılan kar ortaklığı şeklindeki mevduat, yatırıma veya ticarete kanalize edilmektedir. Bu durum da göstermektedir ki faiz ve borçlanma ekonomiyi zayıflatmakta, yatırım ve ticaret amaçlı kar zarar ortaklığı ise kalkınmayı sağlamaktadır.

Adil Ekonomik Düzen, İslam Ekonomisinin kredi ve faizle ilgili yaklaşımını benimsemekle birlikte İslam Ekonomisi düşünürlerinin birçoğunun değinmediği bazılarının ise ortaya koydukları soyut faizsiz finansman seçeneklerinin çok ötesinde somut bir şekilde modern faizsiz finansman ve kredi seçeneklerini sunmaktadır. Adil Ekonomik Düzeninde yedi türlü faizsiz ve enflasyona neden olmayacağı ifade edilen kredi seçeneği mevcuttur (Erbakan, 2010: 65). Bunlar;

[1] Ortaklıklar,

[2] Hakkı müktesep karşılığı kredi,

Turkish Studies

- [3] Emek karşılığı kredi,
- [4] Rehin karşılığı kredi,
- [5] Ödenmiş vergi karşılığı kredi
- [6] Yatırım projesi karşılığı kredi ve
- [7] Selem senedi karşılığı kredilerdir.

Adil Ekonomik Düzenin başta ortaklıklar olmak üzere bazı kredi türleri üretime sermaye faktörü sağlamak amaçlı bazıları ise ihtiyaç kredileridir. Bu kredilerin hiçbirisi faizli değildir. Adil Ekonomik Düzen faizi gerçeklik olarak kabul etmek bir yana tam tersine Kapitalizmin en büyük sömürü aracı olarak görmektedir. Yine Adil Ekonomik Düzen faizlerin düşürülmesinden değil kaldırılmasından yanadır. Bu düşüncesini kısmen bir yıllık iktidarı döneminde Havuz Sistemi adı verilen ve Merkez Bankası'nda Kamu Tek Hesabı altında Kamunun bir takım faizli işlemlerini sonlandırmak suretiyle gerçekleştirmiştir (Sugözü, 2016).

Bu bölümde yer verilmesi gereken son ve önemli konulardan birisi de katılım bankacılığı veya İslami Bankacılık adı verilen yapılanmadır. Bugün katılım bankaları, Kapitalist sistem üzerine monte edilmiş olan ve olabildiğince faizden uzak durmaya çalışan bankacılık sistemidir. Olabildiğince denilmesinin sebebi, mevcut sistemin kapitalist sistem olması dolayısıyla tam anlamıyla faizden uzak kalamamalarıdır. Örneğin mevcut sistemde zorunlu karşılık oranı olarak Merkez Bankasına yatırılan tutara uygulanan faizi katılım bankaları da kabul etmek zorundadır.

Son dönem İslam Ekonomisi çalışmalarında yer alan katılım bankacılığı sistemi aslında İslami bir sistemin bankacılık yapısını tam olarak temsil etmemektedir. Bundan dolayı bu tür bir bankacılık sistemine Adil Ekonomik Düzen'de yer verilmemiştir. Adil Ekonomik Düzen iktisadi yapıyı ve bankacılık sistemini tamamen değiştirmeyi hedeflemektedir. Bu yeni yapı üzerine kurulmuş bankacılık sistemi bugünkü katılım bankalarıyla birçok ortak özelliğe sahip olsa da kapitalist sistemden arındığı için fonksiyonları daha farklı olacaktır. Bir örnek vermek gerekirse bugün katılım bankalarında ağırlıklı paya sahip olan murabaha yerini mudaraba¹⁶ vb. işlemlere bırakacaktır. Çünkü Adil Ekonomik Düzen'de faizsiz ve vade farksız krediler gelmekte ve bankacılık sistemi daha çok, ortaklık sistemi üzerine inşa edilmektedir.

Devletin Ekonomideki Rolü ve Serbest Piyasa

İslam Ekonomisinde faiz, zekat, ganimet malları ile ilgili düzenlemeler, tarım arazisi tahsisi ile ilgili hükümler, israf, hile, rüşvet vb. konularda temel kaynaklarda yer alan kesin sınırlamalar, bireylere sınırsız bir alan tanınmadığı yani tam bir serbest piyasa anlayışının geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu denetimi gerçekleştirecek organizasyonun devlet veya onun yetki verdiği kurumlar tarafından yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Devletin ekonomik yaşantıya müdahalesi, İslam Ekonomisinin en önemli ilkelerinden bir tanesidir (Es-Sadr, 1980: 706). İslam Ekonomisi ne Liberal Kapitalizm gibi tam bir serbest piyasa anlayışına sahiptir ne de Sosyalizm benzeri devletçi bir yaklaşımı benimsemektedir. İslam Ekonomisinde genel kanaat devletin denetleyici (Tabakoğlu, 2013: 66) ve koordine edici bir rol oynaması yönündedir. Sosyal dengeyi sağlamak için İslam, yalnız sabit vergileri (zekat ve ganimetin beşte biri) kural olarak koymakla yetinmemiş, aynı zamanda bu amaç uğrunda devleti de kamu sektörü alanında çalışmalar yapmak sorumluluğu altına almıştır (Es-Sadr, 1980: 702).

¹⁶ Mudaraba, emek-sermaye ortaklığıdır. Elde edilecek olan kar her iki tarafa paylaşılır. Murabaha, alış fiyatını bildirip bir kar ilavesiyle satmaktır (Tabakoğlu, 2013: 347-349). Bu ilave, vadenin süresine göre farklılık gösterebilmektedir. Ancak buradaki kar, enflasyon dolayısıyla peşin satıştaki kar oranlarından yüksektir.

Tarihte yirmiden fazla İslam devleti kurulmuştur. Bu devletlerin içinde en uzun devam edeni Osmanlı Devletidir, ondan sonra Abbasi Devleti, ondan sonra ise Endülüs Emevi ve Emevi devletleri gelmektedir. Bu devletlerin toplam ömrü ayrı ayrı hesaplandığında 1500 yılı bulmaktadır. İslam devlet idaresinin merkez ve taşra teşkilatının kuruluşu, bilhassa Emevi devleti zamanında idari ve mali işlerle ilgili Divanlar, devlet sicilleri, kamu görevlilerinin muhakemesi gibi müesseseler zorunlu olarak kurulmuştur ve dünya tarihinde diğer devletlere örnek olma özelliğine sahiptirler. Devletin ekonomik hayata müdahalesi ile ilgili İslam hukukçularının pek fazla görüş ve düşüncelerine rastlanılmamaktadır. Verilen bilgiler genellikle kriz dönemlerine mahsustur. (Armağan, 2005: 324)

Devletin ekonomiye müdahalesi ile ilgili en güzel örneklerden birisi bugün iktisatta Laffer Eğrisi diye bilinen fakat Arthur Laffer'in de ifade ettiği gibi (Laffer, 2004) teorisinin kendisi tarafından keşfedilmediği, 14. yüzyılda Müslüman Filozof İbni Haldun'un Mukaddime adlı eserinde açıklandığı devletin vergi gelirleri ile vergi yükü arasındaki ilişkidir. Buna göre vergi yükü çok fazla arttığında üreticilerin üretimden vazgeçmesi sonucu kralın yani devletin vergi gelirlerinde de bir düşme meydana gelecektir (Haldun, 2004: 369-370). Burada devletin vergi konusuna yaklaşımı ile birlikte vergi politikaları yoluyla ekonomiye müdahalenin yöneticinin inisiyatifinde olduğuna dair ipuçları bulunmaktadır. Ayrıca yüksek vergi oranlarının zulüm olma özelliğinin yanında devletin gelirlerini düşüreceğinin de üzerine basılmaktadır.

Adil Ekonomik Düzen diğer konularda olduğu gibi devletin müdahalesi ile ilgili de İslam İktisatçıların genel kanaatleri doğrultusunda bir yol benimsemiş ve devletin ekonomide denetleyici ve koordine edici bir rolü olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Adil Ekonomik Düzen devletin yapacağı işlerle ilgili genel esaslara göre ekonomide devletin görevi, ülke ve bölgelerin makro planını yaptırır, yatırım projelerini hazırlar. Devletin faaliyetleri iki ana hizmetten meydana gelir. Bunlar genel hizmetler ve tanzim hizmetleridir. Genel hizmetler, güvenlik, yönetim, yargı, sağlık, eğitim, su, altyapı, ulaşım vb. hizmetlerden, tanzim hizmetleri ise bugünkü Toprak Mahsulleri Ofisi yerine Buğday Vakfı gibi kar gütmeyen kurumlar vasıtasıyla yapacaktır. Bununla birlikte ekonomik faaliyetleri şahıslar yürütür (şahıs, şirket veya vakıf) (Erbakan, 2010: 58-59).

Devlet, kredi konusunda yer verildiği gibi özel sektöre üretiminin kara dönüşmesi sonucunda geri ödenmek üzere çeşitli krediler sağlamak suretiyle özel sektörün projelerini teşvik edici ve destekleyici bir rol üstlenir. Ayrıca para ve finans sisteminin belirleyicisi olan devlet, faizi kaldırdığından dolayı özel sektörün adil gelir dağılımını bozucu işlemlerini ortadan kaldırarak dolaylı olarak özel sektörü kontrol altında tutmuş olacak ve aşırı kazançları engellemiş olacaktır. Devlet makro planlar oluşturarak ekonomik büyüme ve neticede kalkınmayı gerçekleştirmek için tedbirler alacaktır. Böylece İslam Ekonomisinin benimsediği devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliği, Adil Ekonomik Düzen tarafından da benimsenmektedir.

Diğer Makroekonomik Konular

Adil Ekonomik Düzen, yukarıdaki konuların yanında diğer makroekonomik konularda da İslam Ekonomisine uygun prensiplere sahiptir. Üretimi esas almaktadır, özel mülkiyetin kutsallığı önemlidir ancak toplumun çıkarları daha önde gelmektedir, haksız kazanç, rüşvet, yolsuzluk vb. olumsuz ekonomik başlıklar Adil Ekonomik Düzenle şiddetle reddedildiği gibi Necmettin Erbakan'ın Başbakan olduğu veya partisinin belediye başkanlıklarını kazandığı dönemlerde hızla ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Kazanılan her bir belediyenin kapısına "Rüşvet alan da veren de mel'undur" ibaresinin yazılması bu durumun en önemli kanıtıdır.

Adil Ekonomik Düzen konjonktürel dalgalanmaları en az seviyeye indirecek önlemler almaktadır. Kapitalist sistemde faizin yol açtığı ve zincirleme etki meydana getiren enflasyon ve bunların neden olduğu işsizlik ve üretimde daralma yani resesyonun engellenmesi için faizin düşürülmesi değil tamamen kaldırılması hedeflenmekte ve bu konuda reform niteliğinde kararlar

alınmaktadır. Yalnızca ortadan kaldırma değil, alternatif tasarruf kanalları ve kredi kaynakları oluşturulmaktadır.

Adil Ekonomik Düzen'de devlet işsizliği ortadan kaldırmayı ve tam istihdamı hedefler. Üretimi ve ihracatı artırmak suretiyle dış dengeyi ve denk bütçe yaparak iç dengeyi sağlayarak borçlanmanın önüne geçmekte, bu nedenle yine faiz ve devletin faiz harcamalarının önünü kesmektedir. Bu nedenle devlet özel sektör yatırımlarını dışlayıcı (crowding out) etkiden de kurtulmuş olmaktadır. Yine Refahiyol Hükümeti uygulamalarında görüldüğü gibi toplam talebi kısıtlayıcı değil tam tersine artırıcı ve refah düzeyini yükseltici politikalar uygularken bir yandan da üretim desteklediği için enflasyonun artmasına da engel olur.

Adil Ekonomik Düzenin temel konularından birisi de sosyal güvenliktir. Adil Ekonomik Düzen'de bütün vatandaşlar prim ödemeksizin devletin sosyal güvencesi altındadır yani sigortalıdır. Ayrıca işsizler işsizlik sigortasına sahip olup emeklilik maaşı ve işsizlik sigortası bütçeden ödenecektir. Ancak Adil Ekonomik Düzen kredi vb. haklardan mahrum bırakma gibi önlemlerle emekliliğe ayrılmamayı yani çalışmayı teşvik etmektedir. Buna karşın kişi istediği zaman emekli olma hakkına sahiptir.

Sonuç

İslam Ekonomisi, Liberal Kapitalizmi oluşturan ana akım iktisat okullarının bir alternatifi, sentezi veya antitezi değildir. İslam Ekonomisi, hem bizzat bu okulların tamamının genel düşüncesini yani zihniyetini temsil eden Kapitalizmin hem de anti Kapitalizm gibi görünen Sosyalizmin alternatifi olan bir iktisadi sistemdir. İslam Ekonomisi kapsamına giren İslami Ekonomik Modeller ise örneğin Kapitalist İktisadi Sistem içerisindeki bir okul gibi algılanabilir. Ortodox iktisadi düşünce okulları genellikle nasıl Liberal veya Neo-liberal Kapitalist İktisadi düşüncenin ilkelerine sahiplerse, bu okullar da İslam Ekonomisinin temel ilkelerini taşırlar.

İslam Ekonomisinin ana kaynakları Kuran ve İslam peygamberinin söz ve uygulamalarından oluşan sünnettir. Kuran ve sünnette yer alan hükümler kesinlik arz eder ve tartışmasız kabul edilmesi gerekir. İslam Ekonomisinin ana kaynaklarında açıkça yer verilmemiş olan konuların dışında kalan ekonomik uygulamalar ise İslam'ın temel ilkelerine ters düşmemek kaydıyla çağın gerekliliklerine ve içerisinde bulunulan şartlara göre icma ve kıyas yoluyla belirlenir. Böylece İslam'ın Ekonomik Sistemi ortaya çıkar.

Erbakan'ın Adil Ekonomik Düzen düşüncesi gerçekte İslam Ekonomisi midir, İslam Ekonomisi modeli midir yoksa herhangi bir ortodoks veya heteredoks ekonomik yaklaşım içerisinde güncel iktisadi modellerden birisi midir? Bu soruların yanıtına ancak İslam Ekonomisinin kaynakları, ilkeleri ve konuları açısından bir karşılaştırma yapılarak ulaşılabilecektir.

Öncelikle kaynaklar açısından bakıldığında Adil Ekonomik Düzenin, İslam Ekonomisinin ana kaynaklarının hükümlerine aykırı hiçbir kural veya ilkeye sahip olmadığı dikkati çekmektedir. Bunun dışında Erbakan'ın bütün dünya tarafından en iyi bilinen yönü, onun İslam'a olan bağlılığı ve bu konuda tavizsiz duruşudur. Bu duruş, onun ekonomik düşüncelerine de yansımıştır. Ana kaynaklar dışında kalan konularda daha çok bir araya geldiği iktisatçı arkadaşlarıyla yine İslam'ın bütün kaynaklarının yol göstericiliğinde ve onlara aykırı olmamak kaydıyla güncel makroekonomik konulara dair içtihatlarında bulunmuşlardır.

İlkeler açısından karşılaştırma yapıldığında, İslam Ekonomisinin temel ilkeleri olan hakın üstün tutulması ve sosyal adalet, adil bir ekonomik sistem ve adil gelir dağılımı, emeğin kutsallığı ve emek sermaye ilişkisinde denge, ahlaki sorumluluk ve dayanışma, israf ve cimrilikten kaçınma ve üretim ekonomisi ve kalkınma ilkeleridir. Her birinde ayrı ayrı ulaşılan kanaat, Adil Ekonomik Düzenin de aynı ilkelere sahip olduğu yönündedir.

İslam Ekonomisinin temel makroekonomik konularına göre karşılaştırma yapıldığında ise yukarıdaki iki ana başlıkta olduğu gibi Adil Ekonomik Düzenin İslam Ekonomisi konuları ve bu konulara yaklaşımlarla ilgili en ufak bir farklılığının dahi olmadığı göze çarpmaktadır. Ancak birçok makroekonomik konunun güncel olması ve iktisat biliminde son yüzyıllarda tartışılmaya başlaması dolayısıyla, daha önce İslam iktisatçılarının çözüm üretmesinin mümkün olmadığı konularda Adil Ekonomik Düzen güncel bir yaklaşım olması dolayısıyla İslam iktisatçılarına da ışık tutacak önemli çözümler sunmaktadır.

Yukarıda elde edilen bulgular ışığında oluşan kanaat, Adil Ekonomik Düzenin İslam Ekonomisi olarak ifade edilmesinde bir sakınca olmadığı gibi onun bir İslam Ekonomisi Modeli olduğunun daha uygun bir çıkarım olacağı yönündedir. Bu anlamda Kapitalist Sistem içerisinde Klasik Okulun konumu ne ise İslam Ekonomisi içerisinde ilk olması dolayısıyla Adil Ekonomik Düzenin konumu da aynıdır, denebilir.

KAYNAKÇA

- Aktan, Coşkun Can (2000). Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi, Anadolu Matbaacılık, İzmir
- Armağan, Servet (2005). İslam Ekonomisi, Gündönümü Yayınları, İstanbul
- Chapra, M. Umer (2002). İslam ve İktisadi Kalkınma, Çev. Adem Esen, Cantaş Yayınları, İstanbul
- Çobanoğlu, Şevki (2013). İslam Ekonomisi, Yediveren Yayınları, İstanbul
- Demir, Ömer (2013). Din Ekonomisi İnanç, Zenginlik ve Mutluluk, Sentez Yayıncılık, Ankara
- Denis, Henri (1997). Ekonomik Doktrinler Tarihi, Cilt: II, Çev. Atilla Tokatlı, 3. Baskı, Sosyal Yayınlar, İstanbul
- Duri, Abdulaziz (1991). İslam İktisat Tarihine Giriş, Çev. Sabri Orman, Endülüs Yayınları, İstanbul
- Ebu Yusuf (1973). Kitabü'l Haraç, Çev. Ali Özek, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Edizdoğan, Nihat (2008). Kamu Maliyesi, Ekin Yayınları, 10. Baskı, Bursa
- Eğilmez, Mahfi (2016). Ekonomide Analiz Örnek Olaylar ve Çözümler, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul
- El-Diwany, Tarek (2008). Faiz Sorunu, Çev. Mehmet Saraç, İz Yayıncılık, İstanbul (Orj. The Problem with Interest, Kreatoc, 2nd Ed., London, 2003)
- Erbakan, Necmettin (2010). Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen, ESAM Yayını, Ankara
- Erbakan, Necmettin (2014). Davam, MGV Yayınları, 3. Baskı, Ankara
- Erbakan, Necmettin (2016). Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen, MGV Yayınları, 2. Baskı, Ankara
- Erdem, Metin, Doğan Şenyüz ve İsmail Tatlıoğlu (2008). Kamu Maliyesi, Ekin Yayınevi, 6. Basım, Bursa
- Erginay, Akif (2003). Kamu Maliyesi, 17. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara
- Ersin, İrfan ve Cengizhan Yıldırım (2015). "İslam Ekonomisi Çerçevesinde Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen Söylemi", AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:15, Yıl:15, Sayı:1, ss. 143-173
- Ersoy, Arif (2008). İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi, Nobel Yayınevi, 3. Baskı, Ankara

- Es-Sadr, Muhammed Bakır (1980). İslam Ekonomi Doktrini, Çev. M. Keskin, S. Ergün, Kontrol. İ. Yetiş, Hicret Yayınları, 3. Baskı, İstanbul
- Friedman, M. (1977): “Nobel Lecture: Inflation and Unemployment”, *Journal of Political Economy*, 85(3), ss.451-472
- Friedman, M.(1953). *Essays in Positive Economics*, University of Chicago Press, Chicago & London
- Friedman, Milton and Anna J. Schwartz (1971). *A Monetary History of the United States, 1867-1960*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey
- İbn-i Haldun, Abdurrahman bin Muhammed bin Haldun Hadrami (2004). *Mukaddime*, Cilt 1, Çev. Halil Kendir, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul
- Karaman, Hayrettin (2017b). İhtiyaç Kredisi, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/3/0114.htm>, Erişim Tarihi: 25.03.2017
- Keynes, John Maynard (1964). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, First A Harvest Book / Harcourt, Inc., San Diego, New York, London 1964. (1991 printing, originally published 1953)
- Laffer, Artur (2004). *The Laffer Curve: Past, Present, and Future*, <http://www.heritage.org/taxes/report/the-laffer-curve-past-present-and-future>, Erişim Tarihi: 26.03.2017
- Mevdudi, Ebu'l Ala (2016). *İslam Ekonomisinin Temel İlkeleri*, Çıra Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- Orman, Sabri (2014). *İslami İktisat, Değerler ve Modernleşme Üzerine*, İnsan Yayınları, İstanbul
- Pehlivan, Muhammed Seyid (2009). *Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları*, Yayınlanmamış T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara
- Sugözü, İbrahim Halil (2010). *Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye*, Nobel Yayınevi, Ankara
- Sugözü, İbrahim Halil (2016). “Erbakan’ın Adil Ekonomik Düzen Düşüncesi ve Refahiyol Hükümeti Uygulamaları”, *Doğumunun 90. Yılında Erbakan Sempozyumu*, Mevlana Kültür Merkezi, Konya, 28-30 Ekim
- Sugözü, İbrahim Halil ve Murat Çetinkaya (2011). “Küresel Finansal Kriz ve Borç Krizi”, *Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz Türkiye Ekseninde Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Ed. Murat Çetinkaya, ss.237-271
- Tabakoğlu, Ahmet (2013). *İslam İktisadına Giriş*, Dergah Yayınları, 3. Baskı İstanbul
- Yay, Gülsün Gürkan (2001). “Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Güz, 6(24), ss.196-207
- Yozgat, Fazıl (2010). *Faizsiz Ekonomi Sosyo-Ekonomik Yaklaşım*, Araştırma Yayınları, Ankara
- Yüce, Mehmet (2016). “İslamda Zekat Müessesesi ve Modern Vergilendirme ile Karşılaştırılması”, *İslam Ekonomisi ve Finansı*, Editörler: S. Erdoğan, A. Gedikli, D.Ç. Yıldırım, Umuttepe Yayınları, Kocaeli
- http://www.milligazete.com.tr/dolara_karsi_islam_dinari/447168, Erişim Tarihi: 09.03.2017

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Sugözü, İ.H. (2017). “İslam Ekonomisi ve Adil Ekonomik Düzen / Islamic Economics and Fair Economic Order”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Millî Görüş Özel Sayısı) Volume 12/8, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11651>, p. 185-210.